T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MUCİZE VE BİLİM

YÜKSEK LİSANS

Danışman Hazırlayan

Doç Dr. Şahin EFİL Nazmiye YAĞBASAN

MALATYA 2018

T.C.

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE ANA BİLİMDALI

FELSEFE BÖLÜMÜ

MUCİZE VE BİLİM

YÜKSEK LİSANS

Nazmiye YAĞBASAN

Danışman

Doç Dr. Şahin EFİL

Malatya 2018

T.C.

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MUCİZE VE BİLİM

YÜKSEK LİSANS

DANIŞMAN
Doç.Dr. Şahin EFİL

HAZIRLAYAN
Nazmiye YAĞBASAN

Jürimiz 19.11.2018...tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda bu yüksek lisans/ ~~doktora~~ tezi~~ni~~ (oybirliği ~~/oyçokluğu)~~ ile başarılı bulunarak ...Felsefe......Anabilim, ... Bilim dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyelerinin Unvan Ad Soyadı   imzası

1. ..Prof. Dr. Emin ÇELEBİ...
2. ..Doç. Dr. Şahin EFİL...
3. Dr. Öğretim Üyesi Mehmet ULUKÜTÜK ....
4. ....
5. ....

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun .... tarih ve ....sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Unvan Ad Soyad
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ONUR SÖZÜ

"Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum "Bilim ve Mucize" adlı bu çalışmanın bilimsel ahlak ve gelenekleri gözeterek tarafımca yazıldığını bütün kaynakların hem metin içinde hem de kaynakçada usulüne uygun olarak gösterildiğini belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Nazmiye YAĞBASAN

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

☐ Tezimin tamamı her yerden açılabilir

☐ Tezim sadece İnönü Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

☐ Tezimin 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

Tarih ve İmza

Nazmiye YAĞBASAN

ÖNSÖZ

Din felsefesinin önemli konularından biri olan mucize problemi, yalnızca bir alanda inceleme konusu olmayıp birçok sahada problematik bir şekilde ele alınmıştır. Dolayısıyla bu mesele filozofların, teologların ve hatta bilim adamlarının da dikkatini çekmiştir. Zaman içerisinde mucizenin tanımı genişlemiş ve böylece mucizeler hakkında sorulan sorular farklı bir boyut kazanmıştır. Bunun en önemli örneklerinden biri, mucizenin bilimsel olarak ele alınıp alınamayacağı meselesidir.

Bu araştırma giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Çalışmamızın ilk bölümünde mucize kavramı tanımlanmakta, mucizenin özellikleriyle birlikte çeşitlerine yer verilmekte ve bir hadisenin mucize olarak değerlendirilebilmesi için ne tür özellikler barındırması gerektiği izah edilmeye çalışılmaktadır. Daha sonra bilim kavramına geçilerek bilimin tanımı ve özelliklerine değinilmektedir.

Çalışmamızın birinci bölümünde İlahi Dinlerde Mucize ve Mucizeye Felsefi Bakış olmak üzere iki ana başlığımız mevcuttur. İlk başlık altında Hıristiyanlık, Yahudilik ve İslamiyet'te mucize konusu ele alınmaktadır. Diğer başlığımızda ise Gazali, Richard Swinburne, David Hume ve Benedictus de Spinoza'nın mucizeye yönelik tutumlarına yer verilmektedir.

İkinci bölümde mucize ile bilim ilişkisi ele alınmaktadır. Daha sonra bilimsel mucizenin imkânı problemi bazı bilim adamları, felsefeciler ve teologlar açısından tartışılmaktadır. Son olarak da bilimsel mucize problemi doğa yasaları çerçevesinde izah edilmeye çalışılmaktadır.

Genel itibarıyla değerlendirilecek olursa, tezimiz mucize ile bilim arasında bir ilişkinin var olup olmadığı ile ilgilidir.

Bu çalışmanın başından itibaren tecrübe ve birikimleriyle beni aydınlatan, değerli vakitlerini ayırmak suretiyle çalışmamı yakından takip eden, yorum ve görüşleriyle tezimi en iyi biçimde tamamlayabilmem için bana rehberlik eden saygıdeğer hocam ve tez danışmanım Doç. Dr. Şahin Efil'e, bu süre zarfında maddi ve manevi bakımdan her zaman yanımda olan kıymetli aileme, çok değerli görüş ve düşünceleriyle yüksek lisans serüvenime başlamamı sağlayan Yusuf Aslan'a teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

NAZMİYE YAĞBASAN

MALATYA 2018

ÖZET

Din felsefesinin önemli problemlerinden biri olan mucize meselesi, İlahi Dinlerin kutsal metinlerinin yanı sıra birçok filozof, bilimadamı ve teologların eserlerinde de kendine yer bulmaktadır. Bu çalışmada mucizenin insan hayatındaki yeri ve önemi ele alınırken mucize ile bilim arasında bir ilişkinin olup olmadığı problemi de tartışılmaktadır. Ayrıca bilimsel mucizenin imkânı problemi üzerine lehte ve aleyhte yapılan eleştiriler gerekçeleriyle birlikte incelenmektedir. Genel itibarıyla mucize karşısında bilimin ne konumda olması gerektiği izah edilmeye çalışılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Mucize, Bilim, İnanç, Bilimsel Mucize, İlahi Din, Peygamber

ABSTRACT

The question of miracle, one of the major problems of the philosophy of religion, finds its place in the works of many philosophers, scientists and theologians, as well as the sacred texts of the Divine Religions. In this study, the question of whether there is a relationship between miracle and science is discussed. The criticism made in favor of or against on the possibility of scientific miracle were examined with their reasons. In general, it is tried to explain the position of science in the face of miracle.

Key Words: Miracle, Science, Faith, Scientific Miracle, Divine Religion, Prophet

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR

A.Ü.İ.F.D.	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Ç.Ü.İ.F.D.	: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
çev.	: Çeviren
D.A.A.D.	: Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi
D.A.D.	: Dini Araştırmalar Dergisi
D.E.Ü.	: Dokuz Eylül Üniversitesi
H.Ü.	: Harran Üniversitesi
İ.Ü.	: İstanbul Üniversitesi
K.S.İ.Ü.	: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
M.Ö.	: Milattan Önce
M.Ü.	: Marmara Üniversitesi
ss.	: Sayfa Sayısı
T.Y.B.	: Türkiye Yazarlar Birliği
U.Ü.	: Uludağ Üniversitesi

GİRİŞ

MUCİZENİN TANIMI, ÖZELLİKLERİ VE ÇEŞİTLERİ

Dini düşüncede *mucize* kavramının önemli bir yeri olmakla birlikte Tanrı'nın sınırsız kudretiyle mucize arasında sıkı bir ilişki vardır. Mucizeler, Tanrı'nın eylemleri olmasının yanı sıra O'nun mutlak gücünün insanlara gösterilmesi için de önemli bir olaydır. Ayrıca peygamberliğin bir belgesi niteliğinde olan mucizeler, Tanrı'nın desteği olmadan gerçekleşemezler. Buna ek olarak mucize diye nitelendirdiğimiz olağanüstü hadiseler inanan kimselerin inançlarını arttırır. Bu bağlamda, birçok dinî inançta mucize ye özel bir yer verilir. Dinsel bir gerçekliğin vurgulanması ile birlikte inananların desteklenmesi ve inançsızların da cezalandırılması ve buna benzer nedenlerle Tanrı'nın evrene müdahale ederek olağanüstü hadiselerin yaşanması da kutsal kitaplarda işlenir(Gündüz, 2017: 268).

Bu bilgilerden sonra şimdi mucizenin tanımına geçebiliriz.

Mucizenin Tanımı

Mucize ''Peygamberler tarafından meydana getirilen, paranormal fenomenlere verilen addır. Sözcük Arapça'daki *acz* sözcüğünden gelmekte olup, insanın aklını ve gücünü aciz bırakan anlamına gelir'' (Salt ve Çobanlı, 2001: 254). Ayrıca mucize kavramı delil, ilahi bir haber, işaret gibi işlevler de görür.Terim anlam olarakmucize, ''inkârcıların benzerini getirmekten aciz kalacakları şekilde münkirlerin meydan okumaları halinde Peygamberlik iddiasında bulunan zattan adetin hilafına ve tabiat kanunlarının aksine olarak zuhur eden harikulade ve fevkalade bir iştir''(Taftazani, 2013: 181). Bununla birlikte o, aklın sınırlarını zorlayan ve hatta onu aşan, tabiat kanunlarının bir süre geçerliliğini kaybettiği, tek bir sefere mahsus olan, olağanüstü hadiseler olarak da ifade edilebilir. Ayrıca mucizeyi işaret, alamet, insanın kendisiyle Tanrı'nın farkında olduğu bir olay şeklinde ifade edenler de olmuştur. Bu izah, insanı tatmin edemeyecek kadar geneldir. Bazıları bir bebeğin doğumundan hareket ederek de Tanrı'nın farkına varabilir (Işık, 2006: 248).

Mucizelerin salt olağandışı oluşumlardan ayırt edilmesi gerekir. Buna göre örneğin bir kimse intihar etmek için yüksek bir köprüden atlayabilir. O anki hava koşulu, rüzgârın esme şiddeti, giyilen kıyafetlerin bir paraşüt özelliği görmesi gibi

sebeplerden ötürü köprüden düşen kişi sapasağlam ayağa kalkabilir. Hiç beklenmedik; alışılmadık olayı, çoğu kimse mucize olarak görebilir. Fakat mucizenin tanımı bağlamında bu türden bir hadise, mucize olarak nitelendirilemez. Çünkü kişinin sapasağlam ayağa kalkması bilimsel olarak açıklanabilir. Böylesi bir olayda çiğnenen bir doğa yasasının bulunmaması ve gördüğümüz kadarıyla ilahi bir müdahalenin de olmaması, bu olayın mucize olmadığını gösterir. Bu olayda eğer kişi düştükten sonra gizemli bir biçimde tekrar köprünün üstüne sıçramış olsaydı bu durum gerçek anlamda mucize olurdu (Warburton, 2017: 41). İnsanların hiç görmedikleri bir olayla karşılaştığında onu mucizevî olarak açıklaması olağan bir durumdur. Öte yandan bu durum gerçekleşen hadisenin mucize olduğu anlamına gelmez. Çünkü bir hadisenin mucize olarak nitelenmesi için bazı özellikler taşıması gerekmektedir. Şimdi de bu özellikleri inceleyeceğiz.

Mucizenin Özellikleri

1. Mucize doğal yollarla açıklaması olmayan, insanın anlama yeteneğini aşan ve tekrarı olmayan bir olaydır (Bakıllani, 1998: 54; Tillich, 2003: 101). Hz. Musa'nın asasının yılana dönüşmesi (Taha: 20/17-21) buna bir örnektir. Asanın yılana dönüşmesi tabiat kanunlarını aşan bir durumdur ve tarihsel olarak bakılacak olursa bunun bir tekrarı olmamıştır. Böyle bir olayın meydana gelmesi insan zihnini sınırlandırır ve akıl bunun sebebini açıklayamaz. Böylece insan aklı İlahi bir müdahalenin olduğunu kavrar ve iradesini kullanan insanların da iman etmesinin sağlar. Bir başka örnek de İbrahim (a.s)'in ateşe atıldığı halde yanmayarak kurtulması (Enbiya: 21/51-70; Şuara: 26/70-77) dır. Bu hadisetabiat yasalarına aykırı bir durumdur ve bu yüzden mucize niteliği taşımaktadır. Ayrıca Hz. İsa'nın ölüleri diriltmesi de tekrarı olmayan, doğal yollarla açıklanmayan bir hadisedir. Kalbi çalışmayan, uzuvlarını kullanamayan, hareketsiz olan, maddi dünya ile bağlantısı kesilen bir varlığın diriltilmesi doğa yasasına aykırı bir durumdur(Luka: 8/49-55).

2. Mucize, Tanrı'nın eylemleridir, Tanrı tarafından meydana getirilmiştir. Bir olayın mucize sayılabilmesi için Tanrı müdahalesi şarttır. Peygamberlik iddiasında bulunan bir kimsenin bu iddiasını doğrulaması için Tanrı'ya zorunlu olarak bir gereksinimi vardır. Hz. Musa'nın İsrailoğulları için Tanrı'nın emri ile kayadan su çıkarması, Tanrı'nın bir eylemi olduğunu göstermektedir (Karadeniz, 1999: 37).

3. Mucizenin peygamberlik iddiasıyla birlikte meydana gelmesi ve böyle bir iddiadan önce olmaması gerekir. Ayrıca peygamberlik iddiasından çok sonra da olmamalıdır. Olağanüstü olay ile iddia arasında şüpheye düşürecek bir mesafe bulunmamalıdır. Mucize iddiası ile meydana gelen olayın farklı bir şekilde zuhur etmemelidir. İddiaya uygun olmayan başka harikulade bir hadise gösterilirse mucize olarak kabul edilmez. Örneğin 'güneşi ikiye ayıracağım' diyen bir kişinin güneş yerine toprağı ikiye ayırması bir mucize değildir. Bir olayın mucize olabilmesi için gerekli olan bir şart da peygamber olduğunu iddia eden bir kişinin olmasıdır. Böyle bir iddiası olan kimse, peygamber olduğunu kanıtlamak için insanların yapamayacağı bir şeyi kendisinin yapabilmesi durumunda Tanrı'dan yardım ister. Bu iddia doğrultusunda peygamber olduğunu ileri süren kişi Tanrı'nın isteği ve yardımı ile olağanüstü bir olaya sebep olur. Böylece iman edenlerin inançları daha da artar (Dursun, 1994: 283).

4. Mucize, peygamberlerin inanmayan insanlara peygamberliklerini kanıtlamaları için gösterdikleri bir olaydır(Bulut,2003:44).Dolayısıyla mucizeler sıradan insanlara gelmez, peygamberlik vazifesiyle görevlendirilen şahıslara gelir. Olağanüstü nitelikte olan mucizeyi, Tanrı'nın yardımıyla bir kimse yapar. Bu kimse de sıradan bir kişi değil de Tanrı'nın buyruklarını insanlara ileten, O'nun belirlediği önemli bir zat olmalıdır (Işık, 2006: 270).

5. Mucize; insanların o mucizeyi ya da benzerini yapmaktan aciz bırakan nitelikte olmalıdır. Mucizevi olayı yapmaya sıradan kimselerin gücü yetmemelidir. Analitik felsefenin önde gelen düşünürü Richard Swinburne (d.1934) mucizeyi; Tanrı tarafından meydana getirilmiş, dini öneme haiz olağanüstü türden bir olay olarak tanımlamıştır. Burada da mucizenin olağanüstü olma özelliği dikkat çekmektedir (Swinburne,2009: 1).

Mucizenin Çeşitleri

Bazı kaynaklarda mucizeler; 'Hissi Mucizeler', 'Manevi(Akli) Mucizeler', 'Haberi Mucizeler', 'Helak Mucizeleri', 'Hidayet Mucizeleri', 'Yardım/Nusret Mucizeleri' şeklinde sınıflandırılmıştır.

Hissi mucizeler, tabiat ile ilişkilerinden dolayı *Kevni mucizeler* diye de adlandırılmaktadır. Bu mucizeler insanların duyu organlarıyla algıladıkları, duyulara hitap eden doğaüstü olaylardır (Bulut, 2003: 62). ''Hz. İsa'nın ölüleri diriltmesi, körleri

ve alaca hastalığına yakalanmış kimseleri iyileştirmesi'' (Maide: 5/110), ''Hz. Peygamberin çok az bir yemek ile birçok insanın karnını doyurması'', ''Firavun ve ordusunun denizde boğulması'' (Bakara: 2/50; Enfal: 8/54; İsra: 17/103-104; Ta-ha: 20/77-79) hissi mucizelerdendir. Bu mucizeler Tanrı'nın yardımıyla peygamberlerin istekleri doğrultusunda meydana gelmiştir. Kur'an'da yer alan mucize örneklerine rağmen iman etmek istemeyenler bu olağanüstü nitelik taşıyan olaylara karşı olumsuz tavır takınmışlar ve inkâra devam etmişlerdir(Bulut, 2003: 62). Yukarıda değinilen mucize örnekleri, mucizenin Tanrı'nın bir fiili olduğunun göstergesidir.

Manevî (Aklî) mucizeler, her devirde akla hitap edecek, insanları düşünmeye sevk edecek, gerçekleri öğrenme fikrini aşılayacak ve bu doğrultuda hareket edecek hadiselerdir. Bu tür mucizeler aklın yanı sıra vicdana da hitap eder. Diğer mucizeler gibi olağanüstü nitelik taşır. Aklî mucizeler yalnızca belirli bir zamana ve mekâna tabi değildir(Bulut, 2005: 351). Aklî mucizelerin en önemlisi; son Peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.)'e verilen Kur'an'dır. O, her dönemde Rasulullah' ın peygamberliğine tanıklık eder. Peygamberimizin gelecekten haber vermesi ve bu haberlerin doğru olması (Gölcük ve Toprak, 2002: 377) aklî mucizelere örnektir.

Haberî mucizeler, geleceğe dair haber veren hadiselerdir. Bu mucizeler daha çok Tanrı'dan gelen vahiy ile peygamberlerin, geleceğe dair insanlara verdikleri haberler şeklindedir. Hz. Muhammed'in ilk önce Mekke'nin, daha sonra da İstanbul'un fethedileceğini söylemesi, Peygamberimizin Hz. Hüseyin'in şehit edileceğini önceden haber vermesi (Muhammed, 2004: 998) ayrıca Hz. Muhammed' in İslam'ın doğuda ve batıda yayılacağını bildirmesi (Bulut, 2005, s.351), bu ifadenin de zaman içinde vuku bulması, haberi mucizelere örnektir.

Helak mucizeleri, Tanrı tarafından iman etmeyen inkârcıların cezalandırılmalarına yönelik hadiselerdir. İslamiyet'in doğuşundan itibaren aklî mucizeler, hissî mucizeler ve haberî mucizeler yardımı ile iman eden insanların sayısı artmıştır. Fakat bu tür mucizelere rağmen bazıları iman etmemekte direnmiş ve peygamberleri tanımamışlardır. Tanrı da inkârcılara yönelik bir uyarı ve ceza niteliğinde onları helak edecek düzeyde yaptırım uygulamıştır. Bu durum gelecek nesillere ibret vesilesi olmuştur (Bulut, 2002: 67). Nitekim ''Semud kavminin inkarcılığı yüzünden helak edilmesi'' (A'raf: 7/78; Hud: 11/65-67; Hicr: 15/83; Furkan: 25/38) bunun ardından da

bulundukları bölgenin yerle bir edilmesi, ‘‘Firavun ve ordusunun denizde boğularak yok edilmesi’’ (Bakara: 2/50; Enfal: 8/54; İsra: 17/103-104; Ta-ha: 20/77-79) ‘‘Nuh kavminin tufanla cezalandırılması’’(Nuh: 71/25), ‘‘Hz. Muhammed ve onun yolunda ilerleyenler müşriklerin önde gelen isimlerinden çok fazla zarar görüp, Peygamberin Allah’a dua etmesi sonucu Bedir Savaşı’nda müşriklerin bertaraf olması’’ (Karaçam, 1990: 35) helak mucizelere örnektir.

Hidayet mucizeleri, *İrşad mucizeleri* diye de adlandırılmaktadır. Bu tarz mucizeler inkarcılara karşı yapılan ve onları acze düşürecek şekilde meydana gelen mucizelerdir (Karaçam, 1990: 33).Hz. Salih’in kayanın içerisinden çıkardığı deve, ‘‘Hz. Musa’nın asasının ejderhaya dönüşerek sihirbazların sihirlerine inanmayı bir kenara bırakması ve iman etmesi’’ (A’raf: 7/107), ‘‘Hz. İsa’nın çamurdan kuş sureti yaparak onu canlandırması’’ (Al-i İmran: 3/49)) hidayet mucizelerine örnektir. Bu tür mucizeler peygamberliği kanıtlamak için ilahi mesajın kabulüne zemin oluşturmuştur.

Yardım (Nusret) mucizeleri, kişilerin imanları dikkate alınmadan inanan ya da inanmayan kimselerin talepleri doğrultusunda meydana gelen mucizelerdir. Bu tür mucizelerde de diğer mucizelerde olduğu gibi ilahi yardım söz konusudur. Böylesi olaylar hemen hemen her peygamberin hayatında görülür. Belli bir zamanla ve mekânla sınırlı, inanan kimselerde manevî bir tatmin hissi yaşatan, hayatın zorluklarına karşı güçlerini arttıran hissi mucizelerdir. ‘‘Hz. Musa’nın, kavminin su ihtiyacını karşılamak için kayadan su çıkarması’’ (Bakara: 2/60), ‘‘Bedir Savaşı’nda meleklerin Müslümanlara yardım etmesi’’(Al-i İmran: 3/123- 126; Enfal: 8/11), ‘‘İsrailoğulları çölde aç kaldıkları bir sırada Hz. Musa’nın duası ile gökten bıldırcın ve kudret helvası inmesi’’(Bakara: 2/57; A’raf: 7/160; Ta-ha: 20/80) nusret mucizelerindendir.

Bilimin Tanımı ve Özellikleri

Bilim tarihinde gerçek anlamda doğa araştırmaları Eski Yunan ile başlar. O dönemde bilimsel bilginin konusu, gözlemlenebilen doğadır. Doğa bilimleri de çağın bilim alanlarını oluşturduğu için çağın felsefî bakış açısı da doğa felsefesi olarak adlandırılmıştır. Bu yüzden İlkçağ’da Grek dönemi, bir bilim dönemi olarak adlandırılabilir. Antik filozofların doğa üzerindeki çalışmaları, doğa bilimlerinin temellerini oluşturmuştur (Tunalı, 2009: 22; Henry, 2011: 9-11; Losee, 2012: 9-

13).İlkçağ'da felsefî bakış ile birlikte doğaya yönelimin olması, filozofların bilimin üzerinde de etki bırakmalarını sağlamıştır.

Ortaçağ Avrupası'nda ''bilimin durup, hatta gerilemesine karşın Doğuda İslam dininin etkisiyle yeni bir bilim güneşi yükselmeye başladı. İslam dininin etkisiyle yeni bir bilim güneşi yükselmeye başladı'' (Çüçen, 2001: 200). Başta matematik ve cebir olmak üzere astronomi, tıp, kimya, fizyoloji, fizik gibi alanlarda önemli bilimsel çalışmalar görülür. Ebu Bekr Razi(ö.925), İbn Sina (ö.1037), Biruni (ö.1048), İbn Rüşd (ö.1198), Uluğ Bey (ö.1449), Ali Kuşçu (ö.1474) gibi bilginler bilimin gelişmesine önemli katkı sağlamışlardır (Bayraktar, 2012: 168-172; Tunalı,2009: 23). Ortaçağ, bilim adına Batılıları ciddi anlamda olumsuz etkilemesine rağmen bu durum Doğu'da tezat bir şekilde tezahür etmiştir. Zira doğu medeniyetlerinin bir kısmı için bu dönem bilimin zirvesi olarak görülebilir. Ayrıca Ortaçağ'da Batılılar, yenilikleri kabul etmekte zorlanmışlardır. Öte yandan Rönesans'a gelince bu durum ortadan kalkmaya başlamış ve kişilerin yeniliklere bakış açısı değişmiştir. Ortaçağ'ın batıdaki karakteristik özelliği dikkate alındığında yeniliklere karşı duyulan korku dikkat çekmektedir. Rönesans'a gelindiğinde bu yaklaşım yerini hoşgörüye bırakmıştır. Başlangıçta yapılan yenilikler birçok sorun meydana getirmiş, zaman geçtikçe yeniliklere karşı daha az güvensizlik olmuş ve nihaî olarak insanlar yeniliklerden hoşlanır hâle gelmiştir. Yenilikler içerisinde bilim alanında yapılanlar, çok büyük devrim niteliğinde olmuştur (Topdemir ve Unat, 2011: 181; Whitfield, 2012: 109-113).

Rönesans döneminde astronomi, tıp, biyoloji, teknoloji alanında insanlık tarihini etkileyecek önemli ve paradigma değişikliğine yol açan çalışmalar gerçekleştirilmiştir. 17. ve 18. yüzyıllarda matematik, astronomi, coğrafya, teknoloji, fizik, biyoloji alanında bilimsel çalışmalar devam etmiştir. 19. ve 20. yüzyıllara gelince bilimsel gelişmeler hızla ilerlemeye devam etmiş, bu dönem teknik ve icatlar yüzyılı olarak nitelendirilmiştir. Bu yüzyılda bilim, diğer dönemlere kıyasla daha fazla kurumsallaşmıştır. 20. yüzyılda tüm bilimleri içine alacak fizikte *Genel İzafiyet Teorisi, Kuantum Mekaniği,* biyolojide *Evrim ve Hücre Teorileri,* astronomide *Büyük Patlama Kuramı* gibi geniş kapsamlı kuramlar ortaya çıkmıştır (Barrow, 1998: 13-15; Topdemir ve Unat, 2011: 295-296; Sayılı, 1999: 20-32).Teknolojinin ilerlemesi bilimin de gelişmesine ön ayak olmuştur. Bu sayede birçok bilim adamı yetişmiş ve bilimsel

devrim niteliğinde sayılacak birçok çalışma yapılmıştır. Şimdi de bilimin tanımını ve özelliklerini ele alalım.

Bilim kavramı geniş bir alanı ifade etmekle birlikte bizim burada bilim ile kastettiğimiz "müspet bilimler"dir. Bilimin tanımı, doğası yüzyıllar boyunca bilim adamları, filozoflar ve bilime yönelik araştırma, inceleme yapan diğer insanlar tarafından tartışılmıştır.Albert Einstein (ö.1955)'a göre bilim, ‘‘Her türlü düzenden yoksun, duyu verileri ile mantıksal olarak düzenli düşünme arasında uygunluk sağlama çabasıdır’’(Einstein, 1999: 62).Ayrıca bilim, ‘‘bilimsel sonuç veya ürün olarak herhangi bir şekilde düzenlenmiş doğru bilgiler bütünü diye tanımlanabilir. Bir araştırma biçimi olarak ise o, bir takım zihinsel ve uygulamayla ilgili işlemler toplamıdır’’ (Arslan, 2009: 64).Bilim kavramını çeşitli şekillerde tanımlamak mümkünken tezimizin kapsamı bağlamında biz bu kadarı ile yetineceğiz.

Bazı kaynaklarda bilimin özellikleri şu şekilde sıralanmıştır:

- Bilim; genelleyici nesnel ve evrenseldir. Bilim geneli arar, tek bir kişiye ait olan görüşlerle ilgilenmez. Tek tek olgularla değil de olgu türleri ile ilgilenir.
- Bilim, sistemli ve seçicidir. Onun ele aldığı konu hâlihazırda gelişigüzel bir konu değildir.
- Eleştireldir. Herkes tarafından kabul edilen bir görüş olsa dahi her zaman eleştiriye açıktır.
- Bilim, tümevarım yöntemini kullanır. Bu yöntemde olaylar tek tek gözlenerek; genel bilgilere ulaşılır. Tümevarımda bilimsel bilginin temeli, gözlem ve deney olarak kabul edilir.
- Birikimsel olarak ilerler. Bilimsel bilgiler birbirlerinden bağımsız değil de birbiriyle etkileşim halindedir. Bilim sürekli gelişme, değişme ve ilerleme halinde olduğu için dinamik bir süreçtir.
- Olgusaldır. Bilimsel bilgiler doğrudan ya da dolaylı yoldan gözlenebilir olgularla ilgilidir. Metafizik saha bilimin konusu değildir.
- Doğru ölçü kullanılır ve tutarlıdır. Birbirini yanlışlayan ya da aksini ispat eden bilgilere bilimde yer yoktur. Bu yüzden doğru bilgiye ulaşmak için tutarlılığın

bir ölçüt olması gerekir. Doğru bilgiye ulaşmanın bir yolu da bilgi elde ediminde doğru ölçütün kullanılması gerekir (Popper, 2018: 51-62; Şen, 2016: 3-10; Çüçen, 2011: 177)

Bilimin özelliklerini ele aldıktan sonra şimdi de bazı dinlerin ve filozofların mucizeye olan bakışlarına geçelim.

1. BÖLÜM

İLAHİ DİNLERDE VE BAZI FİLOZOFLARDA MUCİZE

1.1. İlahi Dinlerde Mucize

İlahi Din, ‘‘adından da anlaşılacağı üzere Allah’a ait, Allah tarafından gönderilmiş olan dindir. Aynı terim karşılığında Semavi Din, Hak Din, vahye dayalı din gibi terimler de kullanılır’’ (Aydın, 2015: 167). Semavi dinlerin kitapları da o dine mensup olan insanların davranışlarının şekillendirilmesinde en önemli unsurlardan biridir. İncil ve Tevrat’ın zaman içerisinde değiştirilmesine rağmen Kur’an, İncil ve Tevrat’ta belirtilen bazı noktalar ortaktır. En önemli ortak özellikleri; namaz, oruç, zekât gibi ifadelerin uygulanış tarzı farklı olsa bile üç semavi dinde de böyle ibadetlerin bulunması, peygamberlere indirilen kitaplara, meleklere iman, hırsızlık, zina, insanın canına bile bile kastetmeyi en büyük günahlardan kabul etmeleri ortak özelliklerindendir. Alvin Plantinga (d.1932)’ya göre Hıristiyanlık, Yahudilik ve İslam gibi üç büyük teistik dinde aralarında fark olmasına rağmen Tanrı inancı, bu dinlerin merkezi inancını ve kalbini oluşturur (Akdemir, 2007: 41; Aydın, 2018: 119-142). Bu noktalardan bir tanesi de mucizedir.İlahi dinler dikkate alınacak olursa ‘‘Üç teist din açısından da mucize kavramı önemli bir yer işgal eder. Mucizelere inanç, üç dinin kutsal kitaplarına imanın bir gereğidir ve bu kitapların birçok yerinde mucizeler anlatılır’’ (Taslaman,2013:41). Mucizeler üç kutsal kitapta anlatılmasına rağmen onların en çok geçtiği kutsal metin İncil’dir. Yahudilik’te ve Hristiyanlık’ta mucize önemli bir yer tutar. Genel olarak Prostestanlar Kitabı Mukaddes’te geçen mucizevî hadiselerin doğruluğunu kabul ederken, Katolikler mucizenin tüm kilise tarihi boyunca devam eden bir olgu olduğuna inanırlar(Gündüz, 2017: 269).

Mucize hadisesi birçok dinde kendine yer bulurken, biz burada Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet gibi İlahi Dinlerde mucize meselesine nasıl bakıldığını ana hatlarıyla tasvir etmekle yetineceğiz.

1.1.1. Hristiyanlık’ta Mucize

Hristiyanlık ile ilgili birçok metinde mucizelerden bahsedilmiştir. Mucizelerin ifade ediliş biçimi bazı kaynaklarda net bir biçimde yapılırken bazılarında üstü kapalı bir şekilde ele alınmıştır. Yeni Ahit’teki (İncil) mucize örnekleri Eski Ahit’tekileri

(Tevrat) de içermesine rağmen Yeni Ahit çoğunlukla Hz. İsa'nın mucizelerinden bahseder (Zehre, 1978: 35). Ayrıca ''İncil'de mucizeler genel olarak harikulade işler, alamet ve işaretler, yaratıcısının kudretini gösteren işler, olağanüstü ve şaşırılacak işler gibi anlamlarda kullanılmıştır''(Karadeniz, 1999: 31).Yeni Ahit dikkate alınacak olursa birçok mucize örneği vardır. Lakin bizim burada mucizelerin hepsine değinmemiz mümkün değildir. Bu yüzden birkaç mucize örneği vermekle yetineceğiz.

Yeni Ahit'te Hz. İsa'nın hastaları iyileştirdiği ve ölüyü diriltiğine dair mucizeler şu şekilde ele alınır: Hz. İsa öğrencileri ile konuşurken Havra yöneticisi perişan bir halde gelerek kızının öldüğünü ve onun tekrardan hayata dönmesi için Hz. İsa'dan yardım ister. Tam o anda on iki yıldır kanaması olan bir kadın İsa'ya yetişip giysisinin eteğine dokunur. İçinden giysisine dokunsam kurtulurum der. Bunun üzerine İsa onu görünce cesur ol kızım, imanın seni kurtardı diyerek kadını teselli eder (Matta: 9/20-22; Markos: 5/21-43; Luka: 8/40-56). Bunun üzerine hasta kadın İsa'nın ayaklarına kapanır, ona çok dua eder ve şükranlarını sunar. Daha sonra Hz. İsa, yöneticinin evine gittiğinde orada bulunan insanlara kızın ölmediğini yalnızca uyumuş olduğunu söylediğinde, insanlar Hz. İsa'ya inanmazlar ve onunla alay ederler. Orada bulunan kalabalık dışarı çıkarıldıktan sonra Hz. İsa kızın elini tutar ve hemen ardından ölmüş olan kız ayağa kalkar (Markos: 5/21-43; Matta: 9/18-26; Luka: 8/40-56).

Bir diğer mucize örneği de Hz. İsa'nın su üzerinde yürümesidir. Buna göre Hz. İsa tek başına dağa çekildiği bir zamanda akşam vakti öğrencileri göle inerler.Gölün karşı yakasındaki Kefarnahum'a doğru gitmek için bir tekneye binerler. Bir müddet sonra güçlü bir rüzgâr eser ve göl kabarmaya başlar. Öğrencilerin telaşa kapıldıklarını ve zor durumda kaldıklarını gören Hz. İsa da gölün üstünde yürüyerek tekneye yaklaşır. Öğrencilerin korktuklarını anladıktan sonra Hz. İsa onlara seslenerek 'benim korkmayın' der. Korkuları biraz da olsa geçen öğrenciler onu tekneye almaya çalışırken o anda tekne varacakları yere ulaşır. Ertesi gün gölün diğer tarafında kalan halk, öğrencilerin yalnız gittiğini, İsa'nın kendi öğrencileri ile bu tekneye binmediğini anlar(Matta: 14/22-23; Markos: 6/45-52; Yuhanna: 6/15-21; Avcı, 2000: 258-259). Bu mucizevî olayın sonunda, orada bulunanlar hayrete düşmüş ve onların bir kısmı iman etse bile çoğunluk iman etmek yerine inkâra devam etmişlerdir. Verilen mucize örneğinde insanların mucizevi olaylar karşısında eski inançlarını terk etmedikleri

görülür. Gerçekten de insanların var olan inançlarını değiştirmek çok zordur. Netice itibarıyla her mucizevî olay, iman etmenin bir şartı olarak değerlendirilmemelidir.

Son olarak vereceğimiz mucize örneği, Hz. İsa'nın şiddetli bir fırtınayı dindirmesi ile ilgili Yeni Ahit'te geçen mucizedir. Hz. İsa öğrencilerine denize açılmaları için hazırlanmalarını söyler. Tekneyle ilerlemeye başladıkları sırada şiddetli bir fırtına çıkar ve teknenin neredeyse tamamı su ile dolar. Fırtınanın koptuğu anda İsa uyku halindedir ve öğrenciler koşarak onu uykusundan uyandırır. 'Öğretmenimiz fırtına tekneyi batıracak, öleceğiz hiç aldırmıyorsun' derler. Bunun üzerine uykusundan uyanan İsa ayağa kalkıp, rüzgârı azarlar, göle susup sakin olmasını söyler. Onun bu sözleri üzerine rüzgâr uysallaşır ve diner (Luka: 8/22-25; Matta: 8/23-27; Markos: 4/35-40). Öğrenciler şiddetli olan fırtınada oldukça korkarlar. Ayrıca öğretmenlerinin rüzgâra dur demesinin ardından rüzgârın hemen durması, onları hayretler içinde bırakır. Öğretmenleri de onlara imanı olan kimselerin korkmaması gerektiğini, Tanrı'ya iman edenler için ümitsiz olmak diye bir şeyin söz konusu olmayacağını söyleyerek, onları imanlarında ihlaslı olmaya çağırır (Doğrul, 1947: 63).Hz. İsa bu mucize örneğini ile birlikte öğrencilere yine ders niteliğinde iman etmeleri gerektiğini ve bu imanın da devamlılığı fikrini aşılar.

Bu mucizelerin nasıl gerçekleştiği konusunda farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Bazıları onun mucizelerine kendi varlığını insanlara kanıtlama amaçlı yaptığını savunur. Bu iddiaya göre Hz. İsa, Tanrı'dır ve yapılan mucizeleri tek başına gerçekleştirir. Bazıları ise bu mucizeleri ona yaptıran bir Tanrısal gücün olduğunu öne sürer. Neticede bu yorumlarla birlikte Hıristiyanlık'ta Hz. İsa'nın doğumu, hayatı, ölümü ve göğe yükselmesi mucizedâhilindedir. Dolayısıyla Hıristiyanlık önemli ölçüde mucizeler dini görünümündedir.

Yukarıda verilen üç örnek de Hz. İsa ile ilgili mucizelerdir. Eski Ahit'te geçen Hz. İsa dışında mucize örnekleri olmasına rağmen tezimizin ana konusu bu olmadığı için üç örnek ile sınırlı tutacağız.

1.1.2. Yahudilik'te Mucize

Yahudilik, ''yaşayan dinlerin en eskisi olmakla beraber günümüzde mensubu en az olan bir dindir. Bunlara İshakoğlu Yakub'un Yahuda ismindeki oğluna izafeten Yahudi denilmiştir''(Tümer ve Küçük, 1997: 205). Bununla birlikte Hz. Musa ''Yahudi

dininin kurucusu sayılır. Bu sebeple bu dine Musevilik de denir'' (Sarıkçıoğlu, 2010: 224). Yahudilerin kutsal kitabı dört büyük kitaptan biri olan Eski Ahit'tir. Bu kitap temele alınarak ibadetler edilir ve Yahudiler onun doğrultusunda dini düşüncelerini şekillendirirler. Ayrıca ''İlahi vahye dayanan bu dine, Allah'ın istek ve emirlerini bildiren peygamberler tarafından özel bir şekil verilmiştir''(Schimmel, 2016: 135). Peygamberler aracılığıyla gönderilen bu emir ve isteklere uymayan halk uyarılır. İkazları dinlemeyenler ise mucizevî olaylarla cezalandırılır. Lakin mucize konusu Eski Ahit'te birçok örnekleri olmasına rağmen mühim bir mesele olarak görülmemiştir.

Eski Ahit'te geçen mucizelerden birisi Hz. Yunus'un bir balığın içinde birkaç gün kalmasına rağmen ölmemesidir. Yunus, Tanrı'dan kaçmak için Tarşiş'e giden bir gemiye biner. Bunun üzerine Tanrı, çok şiddetli bir fırtına koparır. Gemidekiler korku ve telaş içinde kendi ilahlarına yalvarırlar. O sırada Yunus teknenin ambarında derin bir uykuya dalar. Gemi kaptanı onu görünce hiddetlenerek; kalkıp Tanrı'ya yalvarmasını söyler. Yunus'un Tanrı'dan kaçtığını bilen denizciler ona denizin dinmesi ve yok olması için ne yapmaları gerektiğini sorarlar. Yunus da kendini denize atmaları gerektiğini, Tanrı'dan kaçtığı için bu fırtınaya sebep olduğunu söyler. Denizciler, onu denize attıktan sonra fırtınanın bittiğini, denizin sakinleştiğini görürler. Denize atıldıktan sonra bir balık onu yutar ve üç gün üç gece karnında saklar. Bunun üzerine Yunus, Tanrı'ya yalvarmaya başlar. Sıkıntı içinde Tanrı'ya yalvardığını, nefesi tükendiğinde bile Tanrı'yı andığını, bu durumdan kendini yalnızca Tanrı'nın kurtarabileceğini söyler ve adaklar adayarak dua eder. Duanın karşılığında Tanrı, balığa emir verir ve onu karaya kusar (Yunus: 32/1-17). Bu örnek ile birlikte Tanrı'nın bağışlayıcılığı ve kudreti bir kez daha anlaşılmış olacaktır. Dolayısıyla böylesi bir olağanüstü hadisenin yalnızca Tanrı tarafından gerçekleştirileceği bu örnekle birlikte gözler önüne serilmektedir.

İnsanlar, peygamberliğini iddia eden bir kişinin bunu kanıtlaması için sürekli kendilerinin de görebileceği olağanüstü bir hadise isterler. Bunun en güzel örneklerinden biri 'Hz. Musa'nın asası'dır. O, insanlara iman etmeleri gerektiğini açıklamak ve Tanrı'ya olan inancını yaymak amacıyla Mısır'a gelir. Firavun ile görüşmeye gider. Kendini alemlerin Rabbinin elçisi olarak tanıtır. Bunun üzerine Firavun sinirlenerek Musa'ya elçi olduğunu kanıtlamasını söyler. Hz. Musa elinde bulunan asayı yere atar ve asa o anda yılana dönüşür. Firavun gördükleri karşısında ürperse de ona inanmak şöyle dursun onu sihirbazlıkla suçlar. Böyle bir olayda halkın

gözündeki değerinin düşeceğini bildiği için bütün sihirbazları toplar ve onlardan Musa'nınki gibi asalarından yılan yapmalarını emreder. Sihirbazlar emir üzerine asalarını yılana çevirirler. Sihirbazların asalarını gören Musa, asasını tekrar yere atar ve asa bir anda büyük bir ejderhaya dönüşür. Bu olay üzerine Musa, kavmine "Allah'tan yardım isteyin, şüphesiz ki yeryüzü Allah'ındır. Sonuçta takva sahipleri kazanacaklardır" (A'raf: 7/128) der. Bu mucizevî olay karşısında hayretlerini ve korkularını gizleyemeyen sihirbazlar, asanın ejderhaya dönüşmesi olayının sihir ile ilgili olmayacağını anlayarak Hz. Musa'nın Rabbine iman ederler (Mısır'dan Çıkış: 7/8-13; Abay, 2014: 29-31).Böylesi bir mucizenin gerçekleşmesine rağmen firavun ve bazı insanlar, bu durumun yine peygamberliğin bir göstergesi olmadığını söyleyerek inkâra devam ederler. Bu inkârın bir sebebi de halkın firavundan korkusu ve ayrıca düşüncelerinin kısıtlanması olabilir. Belki de daha hoşgörülü bir ortamda bu tarz bir mucizenin gerçekleşmesi çoğunluğun iman etmesini sağlayabilirdi. Buradan da anlaşılacağı üzere insanların mucize isteklerine karşılık verilmesine rağmen bazı durumlarda siyasi baskılar sebebiyle onların düşüncelerine müdahale edilerek iman etmeleri engellenmiştir denilebilir.

Bazı mucize örnekleri de ceza verme mahiyetinde gerçekleşebilir ki bunun tipik bir örneği çekirge mucizesidir. Mısır'da o yıl verimli hasat yapılır ve pek çok ürün yetiştirilir. Başlarına birçok felaket gelen Mısırlılar iman etmemekte direnir. Tanrı, inkârlarına devam eden Mısır halkına ceza verir. Hz. Musa'nın elini Mısır'ın üzerine uzatmasıyla uzun bir süre rüzgâr eser ve onunla birlikte çekirgeler gelir. (Mısır'dan Çıkış: 10/16-20). ''Halkın evleri, bucakları, kap kacakları kurbağayla dolmuş, kapalı kapılarını açtıklarında bile içlerini kurbağayla dolu bulmuşlardır. Kim yere otursa boğazına kadar üzerine kurbağa yığılmış, her biri ağzını açsa içine kurbağa sıçramıştır'' (Çakır, 2015: 149). Başlarına böylesi bir felaket gelen firavun ve Mısır halkı Hz. Musa'dan yardım isteyip ona, kendi Tanrısına dua etmesi gerektiğini söylerler. Bunun üzerine Hz. Musa Tanrısına dua eder ve Tanrı, bir rüzgâr gönderir. Onunla birlikte Mısır'daki bütün çekirgeler ortadan kaybolur. Firavun ve Mısır halkı başlarında bir felaket olduğu zaman Hz. Musa'ya giderler. Musa'nın Tanrı'ya duası ile birlikte onlar bu felaketlerden kurtulur kurtulmaz inkârlarına devam ederler (Mısır'dan Çıkış: 10/16-20). Bu mucize ve halkın tutumu Kur'an'da şöyle ifade edilmektedir:

Başlarına iğrenç bir azap çökünce dediler ki Ey Musa, Rab' bine sana verdiği ahid adına bizim için dua et. Eğer bu iğrenç azabı üzerimizden çekip giderirsen, and olsun sana İman edeceğiz ve İsrailoğullarını seninle göndereceğiz. Ne zamanki onların erişebilecekleri bir süreye kadar o iğrenç azabı çekip giderdik, onlar yine andlarını bozdular (Araf: 7/134-135).

Bu çekirge mucizesi helak mucizelerine örnek olarak gösterilebilir. İnsanların inkârı, itaatsizliği karşısında Yaratıcı, kendi kudretini gösterme adına onları cezalandırabilir. Bu cezanın bitmesi üzerine insanların yeniden inkâra devam etmesi, insanların menfaatleri doğrultusunda bir anda inandıkları değerleri yok sayabileceği ve arzu ettikleri durum gerçekleştiğinde ise yine eskisi gibi davranabileceklerinin birer göstergesidir.

1.1.3. İslamiyet'te Mucize

İlahi dinlerin sonuncusu İslamiyet'tir. *"İslam"* ilahi dinlerin genel adı olmakla beraber aynı zamanda, Hz. Muhammed'e 23 yıllık bir süre içerisinde gelen vahiy ile de en son şeklini almıştır. Kıyamete kadar insanlığın ihtiyaçlarına cevap verecek bir içeriğe sahip ve tamamlanmış bir dinin adıdır''(Tümer ve Küçük, 1997: 334). Bu dinde de yine dikkat çeken hususlardan biri mucizedir. Fakat İslam dinindeki mucize örneklerine, diğer ilahi dinlere kıyasla daha az rastlamak mümkündür. Kur'an'da geçen mucize örneklerinin bir kısmı Tevrat ve İncil'de de içerilmektedir.Ayrıca İslamiyet'teki mucizelerin bir kısmı Kur'an'dan öğrenilirken bir kısmını da kıssalardan öğrenmek mümkündür.

Bu tipik mucizelerden birisi Hz. Salih'in devesi ile ilgilidir. Bu hadiseden Kuran'da şu şekilde bahsedilmiştir: Hz. Salih kavmine Tanrı'ya kulluk etmelerini ve O'ndan başka İlah olmadığını söyler. Bunun üzerine inkârcılar, kendi atalarının inandığı şeylere onun da inanması gerektiğini belirtirler. Şayet Salih, kendilerinden farklı ve üstünse ondan bir mucize talep ederler. Salih, orada bulunan devenin gerçekten bir mucize olduğunu, ona kimsenin karışmaması gerektiğini, onun istediği gibi yiyip içmesini söyler. Eğer bunu yapmazlarsa Tanrı'nın onları cezasız bırakmayacağını ifade eder. Bunun üzerine inkârcılar, zayıf görünen müminlere Hz. Salih'in gerçekten Tanrı tarafından gönderildiğine inanıp inanmadıklarını sorarlar ve müminler de buna inandıklarını söylerler. Ardından inkârcılar; 'biz sizin inandığınızı inkâr edenlerdeniz' diyerek dişi deveyi boğazlarlar ve Tanrı'nın emrine uymayıp 'bizi tehdit ettiğin o azabı getir' diyerek büyüklenirler. Tanrı'nın azap emriyle birlikte o günün perişanlığından Salih ve beraberinde iman edenler

kurtulurken zalimler de korkunç bir gürültü ile yerde çöküp kalırlar (A'raf: 7/73-79; Hud: 11/62; eş-Şu'ara: 26/153-158; Bulut, 2004: 144-145). Bu hadise, Tanrı'nın inkârcılar karşısında kayıtsız kalmadığını ve onları iman edenlerden ayırarak cezalandırdığını gözler önüne sermektedir. Dolayısıyla bu olayla birlikte Tanrı, inkârcıları cezalandırırken inananların da imanını güçlendirmiş olur.

Başka bir mucize örneği de Hz. Musa'nın kızıl denizi ikiye ayırmasıdır. Hz. Musa asasını ilk önce yılana, daha sonra da ejderhaya dönüştürünce orada bulunan sihirbazlar ve halkın bir kısmı iman ederler (Taha: 20/63-70; A'raf: 7/15-118; Abay, 2014: 29-31). Bu hadiseye oldukça hiddetlenen firavun; onları, ellerini ve ayaklarını çaprazlama kestirmekle tehdit eder. İman edenler de bu tehdite aldırmayıp, dönüşlerinin yalnızca Tanrı'ya olduğunu söylerler. Bunun üzerine Tanrı, Musa'ya iman edenleri alıp, gece yola çıkmalarını vahyeder ve daha sonra onların takip edileceklerini haber verir. Yola çıktıktan sonra Musa ve yanındakiler firavun ve adamlarına yakalanır. Musa da orada bulunan insanlara Tanrı'nın yolu göstereceğini ifade eder. Ardından Tanrı, Musa'ya asasını denize vurmasını vahyeder ve o, asasını denize vurunca deniz ikiye ayrılır. Bu hadise ile Musa ve yanındakiler kurtulurken firavun ve adamları suda boğularak ölürler (Şuara: 26/45-66; Çıkış: 14/21-28). Netice olarak bir denizi ikiye ayırmak sıradan insanların yapamayacağı bir durumdur. Peygamberler de Tanrı'nın yardımı ile ancak bu durumu mümkün kılabilir. Ayrıca Tanrı, inkârcıları hemen helak etmemiş, defalarca bazen vahiy bazen de mucizeler yoluyla insanları ikaz etmiştir. O, insanların inkâra devam etmelerinden dolayı ceza mahiyetinde onları helak etmiştir.

Kur'an'da geçen bir diğer mucize örneği de Hz. İbrahim'in ateşte yanmamasıdır. Hz. İbrahim, babasının ve kavminin taptığı putlara tapmak yerine, âlemin tek yaratıcısı olan Tanrı'ya inanır. Onlara, putlara neden inandıklarını sorar. Onlar da atalarının inandıkları şeyin, putlar olduğunu söyler. Halk, onu ciddiye almamakta kararlı görünür; hatta onun şaka yaptığını bile düşünenler olur. O da gökleri ve yeri yaratanın yalnızca Tanrı olduğunu söyler. Onlar gittikten sonra, Hz. İbrahim en büyük put dışında hepsini paramparça eder. Putların kırıldığını gören halk, bunu yapanın kim olduğunu sorgularken bunu İbrahim'in yaptığını düşünürler. Onların yanına gelen İbrahim de bu olayı en büyük putun yapabileceğini, putların kırılmasının sebebini ona sormaları gerektiğini söyler. Vicdanlarının sesini dinleyen halk ilk önce onun hak olduğunu kabul edip, daha sonra eski düşüncelerine geri dönerek putların konuşmayacağını söylerler. Ardından İbrahim de nasıl

da kendilerine hiçbir faydası olmayan veya zarar veremeyen putlara inanıp da Tanrı'ya inanmadıklarını sorar. Onun sözlerine daha fazla dayanamayan Nemrut, onu ateşe atmak ister (Saffat: 37/97). Uzun bir hazırlıktan sonra İbrahim'i yanan ateşin içine atarlar. Fakat Tanrı'nın; ateşe, İbrahim'e karşı serin ve zararsız olması emrini verir ve neticesinde ona hiçbir şey olmaz (Enbiya: 21/51-70; Şuara: 26/70-77). Bu hadise bizi Gazali'nin verdiği ateş ve pamuk örneğine götürmektedir. Ateş ve pamuk doğası itibarıyla birbirine dokununca yanmaları kaçınılmaz olurken aslında pamuk, Tanrı'nın isteği doğrultusunda yanmayabilir. Yine aynı şekilde ateşin yanma özelliği, İbrahim peygamberi hiçbir şekilde etkilememiştir. Böylesi hadiselerin vuku bulması, yalnızca Tanrı'nın iradesi doğrultusunda gerçekleşebilir (Gazali, 2014: 167). Böylesi bir olaydan anlaşılacağı üzere bazı durumlarda mevcut şartlar sağlansa dahi bir neden bizi aynı sonuca götürmeyebilir ve Tanrı'nın kudreti ile birlikte maddenin işlevi de değişebilir.

İlahi dinlerin mucize örnekleri incelendiğinde hepsinde de mucizeler gerçekleşmeden önce genel itibarıyla bir talep vardır ve bu doğrultuda mucizeler gerçekleşir. Olaylar meydana gelirken de her zaman şahitler vardır. Ayrıca bu mucizelerin gösterilme şekillerinde farklılıklar olsa da peygamberlerin amacı; insanları hidayete ulaştırmaktır. Diğer taraftan bu tür mucizeler yalnıza Tanrı'nın iradesine bağlı olarak mümkün kılınabilir. O'nun dışında hiç kimsenin bu türden hadiseleri gerçekleştirmesi mümkün değildir.

1.2. Bazı Filozofların Mucizeye Bakışı

Bu başlık altında dört filozofun mucizeye dair görüşünü ele aldık. İslamiyet, Yahudilik ve Hıristiyanlığı temel alarak onların, bu üç dinden birine mensup olmalarından dolayı başlığımızı bu isimlerle sınırlandırdık. Dolayısıyla üç dinî kültür içinde yetişen filozofların mucize hadisesine nasıl yaklaştıkları ve onu nasıl değerlendirdiklerini açığa çıkarmak konumuzu daha anlaşılabilir hâle getirecektir.

1.2.1. Gazali'nin Mucize Anlayışı

12. yüzyıl filozoflarından olan Gazali, (ö.1111) ''Doğu ve Batı'da araştırmacıların eserlerini ve fikirlerini konu edindikleri, neredeyse bütün ilim dallarında bilgi sahibi olmasıyla tanınan bir İslam mütefekkiridir''(Apaydın, 2017: 37). Kendisi yalnızca İslam dünyasında değil ayrıca Batı'da da bugün hala okunan ve fikirleri üzerinde araştırmalar yapılan düşünürler arasındadır.

Nitekim Gazali geçmişten bugüne kelam, felsefe ve tasavvuf gibi birçok alanda fikirleriyle gündemden düşmeyen düşünürlerden biridir. Ayrıca o, yalnızca İslam dünyasında etkili olmamış aynı zamanda Alghazel ismi ile Yahudi ve Hristiyan dünyasında da adından sıkça söz ettirmiştir(Namlı, 2013: 7).Birçok alanda görüşlere sahip olan Gazali, aynı zamanda felsefesinin önemli konularından biri olan inanç meselesinde insanların Tanrı'ya ibadet etmekteki zorunlulukların bilinmesi için aklı yeterli görmemiştir. Tanrı tarafından insanlara belirli görevler yüklenmiştir. O, bu görevleri peygamberler aracılığıyla onlara iletmiştir. Peygamberler de Tanrı'nın buyruklarını, yasaklarını, yükümlülüklerini insanlara bildirmişlerdir. Bundan dolayı insanların, peygamberlerin getirmiş oldukları ilahi mesajı tasdik etmeleri gerekmektedir (Gazali, 2016: 39). Bu noktada insan iradesi sınırlı olmakla beraber, bir aracı görevi üstlenen peygamberler insanların doğru eylemde bulunmaları için bir rehber niteliğinde kabul edilebilir.

Bunun yanı sıra o, birçok alanda eserler üretmiş ve düşünceleri konusunda çok fazla eleştiriye sebebiyet vermiştir. Eleştiri aldığı konuların başında peygamberlik hakkındaki iddiaları gelir. Gazali peygamber göndermenin mümkün olup, zorunlu olmadığını iddia ederek peygamber gönderilmesinin zorunlu olduğunu söyleyen Mutezilelere kendince ileri sürdüğü delillerle cevap vermiştir (Özbek, 2002: 111). Gazalipeygamberlik ile ilgili görüşlerini açıklarken mucize kavramını da ele almıştır. Bu yüzden onun nübüvvet ile mucize anlayışı birbiriyle sıkı bir ilişki içindedir. ‘‘Peygamberlerin doğruluğu kendiliğinden meydana çıkmayıp ancak bir mucize ile ortaya çıkar. Mucizenin, peygamberin doğruluğuna delalet etmesi ancak ona bakmakla, onu incelemekle ve bu da ancak akılla olur’’ (Gazali, 2010: 231). Yani peygamber olduğunu iddia eden bir kimse bunu ispat etmek için mucizeleri kullanmaktadır. Gazali'ye göre, peygamberlik iddiasında bulunan bir kişinin Tanrı'nın yardımıyla göstermiş olduğu mucize karşısında diğer insanlar aciz durumdadır. Bu yüzden nübüvvet iddiasında bulunan bir kimse için mucize göstermek şarttır. Bu mucizelerin faili; Tanrı'dır. Ayrıca O, bazı durumlarda da inanmayanları imana getirmek ve inananların da imanlarını güçlendirmek için de peygamberlere mucizeler göstermeleri için yardım etmiştir. Gazali, ‘‘mucizenin anlaşılmasında aracılık yapan aklın da peygamberliğin kabulünde yeterli olmadığını, gerçek tercih ettirici olanın Tanrı olduğunu vurgular’’(Gazali, 2010: 231).

Diğer yandan mucize anlayışını temellendirmede o, tabiata düzen veren iradenin Tanrı olduğunu kabul ederek hareket etmektedir. Gazali'ye göre Tanrı, âlemi yoktan yaratmış ve teizmin öngördüğü bütün sıfatlara sahiptir. O, âlemdeki düzeni değiştirebileceği gibi insanlardan istediğine vahyini de gönderebilir (Gazali, 2010: 231). Tanrı iradesinde hürdür ve hiçbir şeye bağlı olmaksızın istediği an evrendeki olan bitene müdahale edebilir. Gazali evrende var olan düzen anlayışı ile mucize kavramının birlikte savunulabileceğini düşünmüştür. Evrendeki düzeni Tanrı yaratmıştır ve belli bir amaç doğrultusunda o düzene müdahale etmek de yalnızca O'na özgü bir durumdur. Gazali, durumu şöyle açıklar: Ateş ve pamuk birbirine dokunduğu halde pamuğun yanmaması mümkünken, ateşe dokunmadan da pamuğun yanması mümkün olabilir. Farabi ve İbn Sina özellikle de İbn Sina, durumun böyle olduğunu kabul etmez ve yakma fiilini gerçekleştirenin yalnızca ateş olduğunu, ateşin isteyerek değil, doğası gereği yakıcı olduğundan, yanabilen bir cisme dokunduğunda onun doğal işlevini yapmasına engel olunamayacağını iddia etmektedir. O, filozofların bu açıklamalarına ateş ile pamuğun yan yana geldiğinde yanması veyahut yanmamasına sebep olarak, Tanrı'yı gösterir. Bu yanma ya da yanmama durumu; ateş sebebiyle değil, yalnızca Tanrı'nın isteği ile olduğunu savunur (Gazali, 2014: 167; Okşar, 2016: 288-289).

Tartışmaya neden olan bir başka mucize hadisesi de Hz. İbrahim'in ateşe atıldıktan sonra, ateşin onu etkilemeyişidir. Filozoflara göre ateşin, peygamberi yakmaması durumunda ya ateşin yakma özelliğinin alınması gerektiğini ya da Hz. İbrahim'in taşa ya da ateşin etki etmediği başka bir şeye dönüştürülmesiyle mümkün olacağını iddia etmişler ve her iki durumun da imkânsız olduğunu söylemişlerdir. Gazali ise filozoflara cevap mahiyetinde, ya ateşin ya da peygamberin niteliğinin değişmesi sonucunda yanmamasının mümkün olduğunu söyler(Gazali, 2014: 169; Aiblon, 2008: 393). Oysa tabiat kanunları dikkate alındığında ateş, yakmak zorundadır. Ama verilen örnekte ateş yakma özelliğini yitirmiştir.Bunun mümkün olduğu tek durum; mutlak irade ve kudret sahibi olan Tanrı'nın evrene müdahale edip mucizeler gerçekleştirebilen yegâne fail olmasıdır.

Bunun yanı sıra Gazali'nin nedenselliğe bakış tarzı ile mucize görüşü arasında önemli bir ilişkili vardır. O, sebep ile sonuç arasındaki bağın zorunlu olmadığını, böyle bir durumun mucizenin imkânını yadsıdığını iddia ederek nedensellik ilkesini eleştirir. Gazali'ye göre sebepler ve sonuçlar arasındaki ilişki ontolojik anlamda bir zaruriyet ifade etmemektedir. Mantıksal zorunluluk ifade eden ilişkilerden hareketle, gözleme dayalı

tecrübî alanda varlıklar ve olaylar arasında zorunlu bir ilişki tesis etmek mümkün değildir (Macit, 1997: 126). Bu düşüncesini de *Filozofların Tutarsızlığı* adlı eserinin 17. meselesinde şu şekilde açıklar:

> Tabiatta süregelen düzende alışkanlık sonucu olarak sebep ile sebepli arasında var olduğuna inanılan ilişki bize göre zorunlu değildir. Aksine her iki şey hakkında 'Bu odur', 'O da budur' denilemez. İkisinden birinin kabulü, ötekinin kabulünü, birinin reddi diğerinin reddini içermez. O halde, iki şeyden birinin varlığı veya yokluğu, ötekinin varlığını ya da yokluğunu zorunlu kılmaz. Mesela su içmek ile suya kanmak, yemek yemek ile doymak, ateşe dokunmak ile yanmak, güneşin doğmasıyla aydınlık, boynunu kesmek ile ölmek, ilaç içmek ile iyileşmek ve müshil ile ishal olmak arasındaki ilişkide bir zorunluluk yoktur. Nihayet bu örnekler tıpta, astronomide, sanat, zanaat ve gözleme dayalı diğer bütün ilişkilerde böylece sürüp gider. Zira sebep ile sebepli arasındaki ilişki zorunlu ve değişmez olmayıp Allah'ın ezelî takdiri gereği bunların birbiri ardından yaratılmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla yemek yemeden tokluğu yaratmak, boyun kesilmeksizin ölümü yaratmak, boynu kesmekle birlikte hayatı devam ettirmek Allah'ın kudreti dâhilindedir. Bu durum bütün ilişkilerde böylece sürüp gider. Filozoflar bu görüşe karşı çıkarak bunun imkânsız olduğunu iddia etmişlerdir (Gazali, 2014: 16; Griffel, 2008: 122).

Gazali'nin nedensellik eleştirisi çoğu zaman mucize meselesiyle aynı tutulmasından dolayı böylesi bir eleştirinin amacının da mucizeyi ispatlamak ya da evrende Tanrı'ya yer açmak olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Bu tutum ile birlikte iki yanlış sonuç ortaya çıkmıştır. Birincisi; Gazali'nin nedenselliği eleştirmesi, evrende var olan neden-sonuç ilişkisini anlatmaktan ziyade gizemli bir irade tarafından yönlendirilen bir tesadüfün hâkim olduğu fikrini ön plana çıkarmıştır. Diğer bir yanlış tutum ise Gazali'nin bu eleştirisiyle, insanların eşyada bulunan nedensel ilişkileri araştırarak bilim yapmasından ziyade eşyaya hâkim olan gizemli bir iradeye teslim olarak oluşturması gerektiği fikridir. Aslında Gazali'nin amacı eşyadaki neden-sonuç ilişkisini mutlak anlamda yadsımak değil, (Küyel, 1956: 68-72) böylesi bir ilişkininİbn Rüşd ve bazı Meşşai filozofların ileri sürdüğü gibi zorunlu değil, ancak mümkün olabileceğini ortaya koymaktır (Ayık, 2011: 16).Ayrıca 17. meselede o, filozofların mucizeyi kabul etmediklerini fakat onların bunu söylemeye cesaretlerinin olmadığını ileri sürmüştür. "Sizler şayet vahye inanıyorsanız onun söylediklerine de (mucizeye de) inanmak zorundasınız." demektedir (Işık, 2007: 95).Bu noktada Gazali, vahye inanmanın bir gereği olarak mucizenin de yadsınamayacağına dikkat çekmiştir.

Sonuç olarak ona göre peygamber olan bir kimse nübüvvetini ispat etmek için zaman zaman kendisinden mucize talep edilmiştir. Böylesi bir olayı gerçekleştirip gerçekleştirmeme durumu Tanrı'nın isteğine bağlıdır. Tanrı böylesi devasa bir olayı istediği yerde istediği zaman gerçekleştirebilir. Gazali bu konuda şunu vurgulamaktadır.

> Allah'ın söz konusu olduğu olağanüstü olayı, herhangi bir zamanda gerçekleştirmesi durumunda ilme karşı duyulan güven kalplerden silinir. Bu sebeple Allah, o olağanüstü olayı ulu orta yaratmaz. O halde Allah'ın kudreti dâhilinde mümkün sayılan bir şeyi ezeli bilgisi uyarınca bazı zamanlarda yapmamasına engel yoktur. Allah bizde de o olayı o vakitte yaratmayacağı hususunda bilgi yaratır. İşte bu söz üzerine söylenecek her şey, sırf karalamadan başka bir şey değildir(Gazali, 2014: 171).

Netice itibarıyla Gazali'nin mucizeye karşı tutumu nedensellik eleştirisi ile ilişkilendirilmiştir. O, nedenselliği reddetmez. Yalnızca nedenselliğin zorunlu olduğu fikrini eleştirir. Ona göre nedensellik zorunlu değil, mümkündür. Ayrıca Gazali, evrenin düzeninden hareketle mucizeyi açıklamıştır. Öte yandan evrenin düzenliliği fikrinden yola çıkarak mucizenin imkânının açıklanamayacağını öne süren düşünürler de vardır. Bunun en önemli örneği Spinoza'dır.

Şimdi de Spinoza'nın mucizeye dair yaklaşımına geçelim.

1.2.2. Spinoza'nın Mucize Anlayışı

Batı düşüncesi tarihinde önemli bir yer teşkil eden Benedictus de Spinoza (ö.1677), fikirleri ile birçok kişiye kaynaklık etmiş, bunun yanı sıra birçok düşünürün de eleştirisini almıştır. O, Yahudi geleneğine bağlı olmasına rağmen mensup olduğu dini sorgulamış ve bu sorgulamalarından dolayı da birçok tepki ile karşılaşmıştır (Hünler, 2003: 5).

Spinoza'da, Tanrı-âlem ilişkisini belirleyen en önemli iki kavram; *içkinlik* ve *zorunluluk* (Spinoza, 2017: 52-60) tur. Buna göre her şey Tanrı'da vardır ve onun doğasının zorunluluğu altında gerçekleşir. Her şey Tanrısal zorunluluğun sonucunda, belli bir şekilde var olur. Spinoza, tabiatta zorunsuz olan hiçbir şeyin olmadığını, fakat orada her şeyin şu ya da bu tarzda var olması ve bir eser meydana getirmesi Tanrısal tabiatın zorunluluğu ile gerektirildiğini ifade etmiştir. Bu izahta Spinoza'nın Tanrı ile zorunluluk kavramını özdeşleştirdiği görülmektedir. Ona göre Tanrı'nın varlığını mümkün kılan bir özelliği de O'nun *zorunlu* olmasıdır. Fakat bu zorunluluk gelişigüzel değildir. Spinoza açısından Tanrı, varlıklar hiyerarşisinin en üstünde ve en zorunlu olandır. Doğada da mutlak bir zorunluluk içinde sabit ve değişmez bir düzen vardır. Tanrı'da var olan değişmezlik, süreklilik ve zorunluluk, doğada da vardır. ''Şeyler Tanrı tarafından meydana getirildikleri tarzdan ve düzenden başka hiçbir tarzda ve düzende meydana getirilemezler'' (Spinoza, 2016: 60-64). Spinoza'da, bütün düzenin kaynağı Tanrı olmakla birlikte O'na atfedilen bazı özellikler doğada da içkindir.

Doğada var olan düzen fikri ile birlikte, doğa kanunlarının işleyişini aksatan ve mucize diye adlandırılan bazı hadiseler de mevcuttur. Fakat Spinoza'ya göre mucize sözcüğü yalnızca insanların fikirlerinde ve kanılarındadır (Spinoza, 2008: 121).Yani mucize sözcüğü insanların dünya görüşleriyle ve dünyaya bakış açılarıyla ilgilidir (Spinoza, 2006: 100-101). Ayrıca Spinoza, bir olayın mucize olarak değerlendirilmesini insanların böylesi olağanüstü olayları doğal nedenlerle açıklayamamasına bağlar. Burada doğa yasalarına aykırı bir hadisenin gerçekleşmesi, Tanrı'nın doğa yasasına aykırı davrandığı anlamına gelir. Çünkü doğanın yasaları Tanrı'nın emirleri olduğu için, doğanın evrensel yasalarına aykırı olarak gerçekleşen her hadise de aynı zaman da Tanrı'nın kendi doğasına da karşı olacaktır. Yani doğa yasalarının ihlal edildiği fikri, Tanrı'nın kendi doğasına karşı da hareket ettiği anlamına gelir. Lakin böylesi bir iddia Tanrı kavramıyla çelişir (Pay, 2015: 147-148). Diğer yandan insanlar, kendilerine tanıdık gelen olaylardan farklı olarak meydana gelen bir olaya şahit olduklarında bu olayın nedenini araştırmak yerine, doğrudan bu olayın nedenini Tanrı'ya atfeder, olayı Tanrısal olarak nitelendirir ve mucize olarak açıklarlar. Aslında meydana gelen olayın doğa yasalarının ihlali olan mucizeler olarak görülmesinin tek sebebi; insanların, meydana gelen olayların doğal nedenlerini bilmemesidir (Spinoza, 2008: 123). İnsanların olağanüstü olayları araştırmadan, incelemeden Tanrı'ya yüklemeleri Spinoza'da da eleştirilen bir konudur. Ayrıca dini görüş ve dünyaya bakış açısı, insanların böylesi hadiselere inanması açısından da görecelilik gösterir.

Spinoza'ya göre insanlar, tabiat kanunlarını ya da Tanrısal yasayı tam olarak kavramış olsalardı, mucize olarak adlandırılan şeylerin aslında bu ilkeler ile açıklanabileceğini bilirlerdi. Yani mucize olarak nitelendirilen şey aslında doğa yasalarının içerisinde olan, ancak insanların anlama yetisini aşan hadiselerdir. Burada mucizenin açıklanmasında bir farklılık dikkat çeker. Swinburne, Gazali, İbn Sina gibi birçok düşünürde mucizenin tanımı doğa yasasını aşması bakımından benzerlik gösterse de Spinoza, mucizeye farklı bir bakış açısı getirmiş ve onu, doğa yasalarının içinde görmüştür. O, insanları mucize kavramına sarılmaya iten sebebin de onların, habersiz olduğu işlere Tanrı'nın işi demeye çok eğilimli olmalarıdır. Ayrıca insanlar, tabiatın kendi düzeninden saptığı zaman Tanrı'nın lütfunun ve gücünün daha net anlaşılacağını düşünmüşlerdir. Böylece mucizeyi gören insanlar, Tanrı tarafından seçildiklerini ve tüm tabiatın onların kendilerinin rahatlığı için yönlendirildiğini düşünmüşlerdir (Spinoza, 2008:

118-123). Bu açıklamada Spinoza'ya katılmamak elde değildir. Çünkü insanlar her hâlükârda kendileri dışında gelişen, tabiatın düzenine aykırı olarak meydana gelen olayları Tanrı'ya atfetme eğilimindedirler. Bu tavır da insanları, sorgulamadan, araştırmadan bir hadiseyi olduğu gibi kabul etmeye iter ve böylece insan zihni, mucize konusunda sekteye uğrar.

Spinoza, insanların mucizelere yaklaşım tarzını hatalı bulurken ayrıca Tevrat'taki doğrudan Tanrı'nın iradesine atfedilen eylemlerin, mucize olarak gösterilmesini de ciddi anlamda sıkıntılı bulur. Ona göre Tevrat, Tanrı'nın kararından, isteğinden ve esirgeyiciliğinden söz ederken yalnızca tabiatın düzenini anlatır. O, bir hadisenin mucize olarak görüldüğü esnada tabiatın etkinliğini kaybetmesinin ya da bir süre için düzenin engellenmesinin söz konusu olamayacağını ileri sürer. Öte yandan Spinoza, insanların vuku bulan olayların doğal nedenlerini bilmediklerinden dolayı her şeyi Tanrı'nın keyfi kararlarına bağladıklarını ifade eder. Örneğin, Yahudilerin gözlerinin önünde denizin ikiye ayrılmasının nedeni, o an meydana gelen çok şiddetli bir rüzgârdır veya ölmüş olarak görülen çocuğun canlanmasının sebebi; bir süre onun üzerine kapanılması ile çocuğun bedeninin ısınmasıdır. Bu tür örnekler Spinoza'ya göre mucizeler için Tanrı'nın mutlak buyruğu diye adlandırılan şeyin değil de bir başka şeyin gerekli olduğunu, bu özel koşullar olmazsa mucizelerin de gerçekleşmeyeceğini, Tevrat'ın onların doğal nedenlerini bütünüyle açıklamasa bile bu gerçeğin değişmeyeceğini iddia eder. Böylesi bir açıklamada Spinoza'nın kendi mensubu olduğu dinin kutsal kitabını rahatlıkla eleştirmesi dikkatlerden kaçmaz. Ayrıca Spinoza'nın mucizenin gerçekleşmesi için Tanrı'nın buyruğunun değil de bazı özel şartların gerekli olduğu fikri geleneksel mucize tanımımıza uymamaktadır. Zira İslam dini açısından ifade edilecek olunursa, mucizeyi gerçekleştiren bir tek fail vardır ve O da Tanrı'dır. Tevrat'ın Tanrı'nın sözünden, isteğinden, buyruğundan hareketle tabiatın düzeninden ve etkinliğinden başka bir şey anlatmayacağını söyleyen Spinoza, Kutsal Kitap'ta doğal olayların mucizevî olarak görülmesinin sebebini de peygamberlerin, insanların dindarlığını ve bağlılığını arttırmak istemeleri olarak görür. Ayrıca Spinoza, peygamberlerin bunu gerçekleştirmek için de insanları etkileyecek olan şiirsel bir dil kullandıklarını söyler. Ona göre Tevrat'ın amacı etkileyici ve şiirsel bir dille insanların hayal gücünü ele geçirerek, onların Tanrı'ya olan bağlılığını ve hayranlığını arttırıp, daha inançlı hale getirmektir. Sıradan insanlara sofuluk taslamanın yolu; spekülatif bilgiden değil, hayranlık uyandıran ifadelerden geçmektedir (Spinoza, 2008: 120-127). Başka bir

cihetle izah edecek olursak Spinoza'ya göre insanların bir kısmı, ne söylendiğine değil, nasıl söylendiğine daha çok dikkat ettikleri için peygamberler, insanları ikna etme sürecinde daha çok şiirsel bir dil kullanırlar.

Spinoza, Tevrat'ta yer alan mucizevî olayların bir başka sebebini de peygamberlerin hayatlarını anlatan tarihçilerin önyargıları ve fikirleri ile açıklar. O, insanların bir şeyi olduğu gibi anlamalarının ve anlatmalarının mümkün olmadığını söyler. İnsanlar, gördükleri ya da duydukları olayları, kişisel yargıları ve amaçları nedeniyle farklı algılayabilir ve bir başkasına farklı anlatabilirler. Bir kimse, olayı sırf amacına daha kolay ulaşmak ya da anlattığı kimselerin olayı daha iyi anlamaları için farklı bir biçimde anlatabilir. Bu durum Tevrat yazarlarında da görülür. Orada yalnızca tasvir ve hayali şey oldukları halde gerçekmiş gibi anlatılan ve hatta öyle oldukları sanılan birçok şey vardır. Spinoza, Kutsal Kitap'taki bu tür mucizeleri ele alan yazarların amacının hitap edilen kitle ve üslup nedeniyle bu şekilde yazıldığını ifade etmektedir. O, insanları etkileme durumu söz konusu olduğunda, bir hadisenin olduğundan çok daha farklı anlatılabileceğini, bunun da neredeyse bütün insanlarda var olan bir tutum olduğunu ileri sürer. Öte yandan Spinoza, Yahudilere özgü deyimlerin ve kelime oyunlarının iyi bilindiği takdirde Tevrat'ta mucize olarak ifade edilen olayların mucize olmadıklarını, aslında birer Yahudi kelime oyunu olduklarının anlaşılacağını ifade eder. O, bu durumu insanların algılayış biçimlerinin farklılığı ile açıklar. Onun izahı dikkate alındığında insanların deyimlere ve kelime oyunlarına hâkim olduğu takdirde ortada mucize olarak varsayılan hiçbir şeyin olmayacağı aşikârdır. Ayrıca insanların mucize ile ilgili görüşleri, Tanrı'nın varoluşunu, özünü tam olarak kavramamızı imkânsız kılmaktadır. Tüm bunlar tabiatın sabit ve değişmez düzeninden hareketle çok daha iyi kavranır (Spinoza, 2008: 128-131). Spinoza açısından, doğanın işleyiş düzeninden hareketle Tanrı'nın mevcudiyetini anlamak, mucizeyi temel alarak Tanrı'ya ulaşma fikrinden çok daha makul görünmektedir. Ayrıca Spinoza'nın mucizeyi eleştirisinin arka planında ifade düşünce özgürlüğünü temellendirme yolunda peygamberlerin özel statüsünü reddetmesi de imkan dâhilinde olabilir.

Bu minvalde Spinoza mucizelerin, Tanrı'nın özünü, varoluşunu ve esirgeyiciliğini anlamamızı sağlamayacağını ve hatta mucizenin, dinin temel iddialarını doğrulayan bir niteliği olmadığını ileri sürer. Çünkü ona göre Tanrı kavramı, kendiliğinden açık değildir. Bazı kavramların zorunluluğu kabul edildiği takdirde Tanrı'nın varlığı kabul edilebilir. Tanrı'nın var olduğu kendiliğinden bilinemeyeceğine göre O'nu anlayabilmemiz ve

varlığını ispat edebilmemiz için sağlam, sarsılmaz ve zorunlu kavramlara ihtiyaç duyarız (Spinoza, 2008: 122).Ayrıca Spinoza'ya göre doğanın işleyen düzeninden hareketle Tanrı'yı anlamak en doğru olandır. Zira bir kavramı, ona zıt olan bir kavram ile açıklamak, onun varlığını izah edemez ve buna paralel olarak da mucizelerin imkânı varsayıldığında Tanrı'ya dair inancımız da zedelenir. Nihai olarak âlemdeki nedenselliği ve zorunluluğu kabul eden Spinoza, Tanrı'nın ve O'na ait hiçbir sıfatın mucizeler temel alınarak kanıtlanamayacağını ileri sürer. Ayrıca doğadaki ve ona özdeş olan Tanrı'daki nedensellik asla yıkılamaz. Ona göre doğa ya da Tanrı mükemmel olduğundan, mucize imkân dâhilinde görülemez. Spinoza'nın mucizeyi imkânsız görmesi, onun Tanrı ile âlemi bir ve aynı şey olarak algılaması; yani panteizmle yakından ilişkili görmesiyle alakalıdır. Panteizm ise "Her şeyin Tanrı olduğunu, Tanrı ile kâinatın tek ve aynı cevher olduğunu kabul eden doktrindir" (Korlaelçi, 1992: 43) .

Mucize meselesini eleştiren bir diğer düşünür de Hume (ö.1776)'dur. Şimdi de onun mucizeye dair yaklaşımına geçelim.

1.2.3. Hume'un Mucize Anlayışı

İngiliz Aydınlanma çağının en önemli isimlerinden biri Hume'dur (Störig, 2013: 335). Onun felsefesinde birçok düşünce barınırken, bunlar arasında *nedensellik fikri* büyük ölçüde yer kaplar. Hume'un düşüncesinde *nedensellik* fikri, düşüncenin dışına çıkarılır ve 'her şeyin bir nedeni vardır' ilkesi hiçbir zaman doğrulanamayacak bir ilkedir. Nedensellik bir inançtan kaynaklanır ve inanç da bilgiden ayrıldığı için o, bilgi açısından gerekli bir faktör değildir. O, kişilerin inanmadığı birçok şeyi çok iyi anlayabildiklerini lakin bir fikre inanmanın, o düşünceye bir şey katmadığını, hatta inançlıların ve inançsızların da aynı bilgiye sahip olduğunu söyler. Hume bu düşüncelerini ifade ederken de inançlının düşüncesinin inançsıza göre daha çok canlı olduğunu ifade eder (Timuçin, 2008: 423). Ayrıca o, nedenselliğin bir alışkanlık biçimi olduğunu söyler. Hume'un ''neden ile etki arasında varsayılan bağı epistemolojik olarak alışkanlığa indirgemesi, gerçekte neden ile etki arasında bağın bilinemeyeceği veya kesinleştirilemeyeceği şeklindeki agnostik tutumun başka bir izahı olarak değerlendirilmelidir'' (Çelebi, 2010: 182-195). Onun nedensellik ilkesine dair eleştirisi kendisinden asırlarca yıl önce yaşamış, İslam düşüncesinin önemli isimlerinden olan Gazali'nin görüşünü anımsamamıza sebebiyet verir. Lakin Gazali, Hume'un aksine bunu mucizeleri desteklemek için kullanmıştır

(İmamoğlu, 2007: 95-96). Mucizelerin varlığını ciddi anlamda eleştirenlerden biri, Hume'dur. O, nedensellik fikrini ele alırken de mucizeye değinmekte ve mucizenin imkânını yadsımaktadır. Her iki filozof da nedenselliği reddederken, onların mucizeye bakış açıları birbirinden tamamen farklıdır.

Nedensellik ilkesini eleştirisinden hareketle, mucize görüşü ile ilişkili olarak Hume, dini inançları temellendirmede aklın tek başına yeterli olmadığını düşünmüştür. Ayrıca dini inancın akli delillere dayanan rasyonel bir faaliyet olmadığını, aksine insanın doğasında var olan bir eğilim olduğunu ileri sürmüştür. Bu eğilimle birlikte Hume, insanların mucizeye inanması durumunu da onların bazı tutkulara sahip olması ile açıklar. Örneğin özellikle kırsal bölgelerde evlilik üzerine çıkan haberler kadar kolayca meydana gelen ve yayılan bir haber türü yoktur. İki genç insanın birkaç kez görüşmemesine rağmen çevresindeki insanlar, onların birleşmeleri hakkında hemen bilgi yaymaya başlarlar. Bu ilk bilgiyi yayan kişi, bütün yöre için ilginç olan böylesi haberi vermekten büyük bir hoşnutluk duyar. Fakat anlayışlı olan bireyler, böylesi bir bilgiye haberin daha büyük kanıtlarla doğrulandıklarını görene kadar inanmazlar. Hume bu örnekle insanların büyük bir bölümünün tüm dinsel mucizelere en büyük istek ve güvenle inanmaya ve onları başkalarına anlatmaya iten gücün, böylesi tutkular olduğunu söyler (Hume, 2014: 145-146). Ayrıca o, mucizeye tanıklık eden insanın, mucizenin varlığının ispatı için de yeterli olmadığını ileri sürer. Hume'a göre ''hiçbir insan şahitliği, bir mucizeyi kanıtlamak ve onu bu din sistemlerinin herhangi birinin temeli kılmak için yeter güce sahip bulunamaz''(Çevik, 2006:200).

Hume, *İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Soruşturma* adlı eserinde mucizeyi, tabiat yasalarının bir ihlali şeklinde tanımlar. Ona göre bir şey doğanın genel akışı içinde her zaman oluyorsa, mucize olarak sayılması mümkün değildir. Örneğin sağlıklı, dinç görünen bir kişinin aniden ölmesi, bir mucize değildir. Çünkü aniden gelen ölüm, beklenmedik ve alışılmadık bir ölüm olsa bile hayat boyu defalarca gözlemlenmiştir. Fakat ölmüş bir kimsenin dirilmesi, mucizevî bir olaydır. Bunun sebebi bu olayın hiçbir çağda ya da hiçbir yerde görülmemiş olmasıdır. Dolayısıyla her mucizevi olayın karşısında bir örnek deneyim olmak zorundadır. Hume'un bu örneği, daha önce Swinburne'un ifade ettiği parmakları kesilen birinin aniden parmaklarının geri gelmesi mucizesi ile örtüşmektedir. Ayrıca Hume mucizevi olayların sadece duyular vasıtasıyla algılanabilirliğinin zorunlu olmadığını ileri sürmüştür. Ona göre bir ev ya da geminin havalanması görülebilir mucize olarak

düşünülürken, bir tüyün rüzgârın bunu yapacak gücünün olmadığı halde havalanması, duyulabilir olmadığı halde aynı derecede mucizedir (Hume, 2017: 93-94; Evans, 2009: 241).

Ayrıca Hume'a göre evrenin düzeninden hareketle Tanrı kavramı ve bu bağlamda mucize hadisesi açıklanamaz. ''Mucizenin nedeni sayılan varlık her şeye gücü yeten bile olsa mucize bu yüzden bir parça daha olası olmaz, çünkü böyle bir varlığın niteliklerini ya da eylemlerini doğanın olağan akışında onun ürettiklerinin deneyiminden başka bir yolla bilmek olanaksız'' (Hume, 2017: 162). Hume'un burada vurgulamak istediği şey evrende var olan düzeninin sadece empirik bir olgu olduğu ve bu düşünceden de Tanrı'nın varlığının çıkarsanamayacağıdır (Zelyüt, 2017: 106). Diğer bir deyişle, Hume'a göre evrenin varoluşu empirik bir olgudur ve duyular ile kavranamayan bir varlık olarak Tanrı'nın varoluşu hiçbir şekilde çıkartılamaz (Cevizci, 2013: 795).

Hume'un mucizenin imkânı konusuna dair görüşlerini şu dört madde ile sıralamak mümkündür. 1-Tarih boyunca güvenli, sağlam bir grup tarafından iletilen bir mucizenin olmayışı; 2- İnsan tabiatının güvenilmez yapısı ve saflığı; 3- Mucizevî haberlerin birçoğunun barbar ve bilgisiz toplumlar tarafından aktarılması; 4- Her mucize için lehinde yapılan bir tanıklığa, birçok tanıklıklar tarafından karşı çıkılması (Hume, 2018: 116-120; Çevik, 2006: 201-202).

Bunlardan ilki; rivayet edilmiş hiçbir mucizenin eğitimli, saygın, dürüst olan ve yalan söylediklerinin fark edilmesi halinde kaybedecek çok şeyleri bulunan insanlar tarafından asla savunulamayacağıdır. İkinci önemli nokta ise insanların hayret uyandıran olağanüstü olayların peşinde koşma eğilimlerinde yatar. Hume'a göre bu tutum her çağda kendini bir şekilde gösterir. Ayrıca bu noktada Hume, dindar insanların güvenilmez, kibirli, küstahlığın tutsağı olduğunu, mucize olarak nitelendirilen bazı olayların sebebinin de doğa yasalarının çiğnenmesi değil, dolandırıcılık ve aptallıktan ötürü oluştuğunu söyler. Bu durumu şu şekilde açıklar. O,ilk önce İngiltere'yi anlatan tüm tarihçilerin 1600'ün başında Kraliçe Elizabeth'in ölmüş olan bedenini birçok insanın gördüğünü, ölümünün ardından yerine geçecek kişinin belirlendiğini fakat kraliçe öldükten bir ay sonra yeniden ortaya çıkıp tekrar tahta geçtiğini ve İngiltere'yi üç yıl daha yönettiği konusunda hemfikir olduklarını düşünmemizi ister. Hume, böylesi bir hadisenin mucize olduğuna inanmadığını dile getirerek bu durumun asla meydana gelmeyeceğini, bunun yalnızca çıkarcı, dolandırıcı

kimselerin uydurduğu bir yalan olduğunu söyler. Ona göre bu şekilde gerçekleşen bir olay, aldatmanın tam ispatıdır ve sağduyulu, bilinçli her insan bu durumu incelemeksizin reddeder. Üçüncü dikkat edilecek nokta ise Hume, mucizevi olayların daha çok barbar, cahil milletler arasında yaygın olduğunu gözlemlediğini söyler. Bu olayların dilden dile aktarıldığını, o dönemde anlatılan mucizevî olayların haberlerinin, bilgisiz ve barbar olan atalarından geldiğini ifade eder. Ona göre böylesi mucizelerin sayısı aydınlanmış olan çağlara gelindiğinde azalır. Mucize olarak görülen olayda zamanla doğaüstü ve gizemli hiçbir şey olmadığı anlaşılır. İnsanlığın olağanüstü eylemi oldukça fazla olmasına rağmen, onun anlama yetisi tarafından bu doğaüstü olaylar denetlense de bu eylem insanın doğasından tümüyle sökülüp atılamaz (Hume, 2014: 144-161). Buna sebebiyet veren etmenlerden birisi de insanların varoluşundan gelen mucizeye inanma eğilimde yatar. Bu eğilim var olduğu sürece bilim ve teknoloji ne kadar ilerlerse ilerlesin onların bu tür hadiselere inanması kaçınılmazdır. Ayrıca Hume'un mucizelere barbar kavimlerin inandığını iddia etmesi, bu eleştirinin epistemolojik olmadığını, onun daha çok ideolojik araçsallaştırılmalara karşı olduğunu göstermektedir.

Hume'un mucize meselesine yönelik eleştirisi onlara daha çok barbar kavimlerin inandığı yönünde olmuştur. Bu hususta Mehmet Aydın'ın şu ifadesi kayda değer görünmektedir:

> Mucizelerle ilgili kutsal metinlerden anlıyoruz ki din alanında empirik doğrulama, özellikle inancın mahiyetinin tam olarak anlaşılamadığı insanlığın çocukluk dönemlerinde ısrarla istenmiştir. Ama Kur'an empirik doğrulamaya dayanan bir iman hayatını tasvip etmemektedir, çünkü bu durumda asıl önemli olan "gayba iman" esası zedelenmektedir. Hz. Muhammed'in tebliğinin bu tür doğrularla desteklenme cihetine gidilmeyişi, tabiat-üstü doğrulamanın İslam'da itibar görmeyişinin bir işareti sayılabilir. Başka bir deyişle, evrende olup bitenleri Yaratıcı Kudret'in varlığına "işaret" (ayet) sayan Kur'an, mantıkçı pozitivistin istediği mânâda bir doğrulamayı gereksiz ve bir bakıma "ilkel" (çok eski devirlere ait) bir talep saymaktadır. (Aydın, 2018: 137)

Burada Hume ve Mehmet Aydın'ın söylem olarak yorumu benzerlik gösterse de mahiyet olarak yapılan açıklamaları birbirinden tamamen farklıdır. Dolayısıyla Hume'un mucizelere daha çok barbar kavimlerin inandığı savı ciddi anlamda eleştirilere maruz kalmıştır. Zira Aydın'ın yorumu, inanç ile empirik bilgiyi birbirinden ayırmaktadır. Bu bağlamda dinî meselelerin empirik açıdan kanıtlanmaya çalışma isteği çok eski devirlere ait bir talep olarak görülmektedir.

Son olarak da Hume'a göre mucizeler, her din açısından farklı ele alınır ve bu dinler kendileri dışındaki dinlerde meydana gelen mucizevî olayları reddetme eğilimindedirler

(Davies, 2011: 247-248). O, mucizelere karşı çıkmasının yanı sıra dinlerin farklılığından yola çıkarak onlardaki mucizelerin birbirlerini yalanladıklarını, öğretilerinin farklı olmasından dolayı bu dinlerin kendilerinin de geçersiz olduğunu iddia eder. Ona göre herhangi bir dinde ortaya atılan mucize, diğer başka bir dinin sistemini yıkma eğilimindedir. Diğer dinin sistemini yıkılırken de onların mucizeleri de yıkılmış olur. Bütün dünya dinleri kendilerine ait mucizevi olayları kendi meşruiyetlerine temel olarak alırlar. (Hume, 1986: 60). Onun bu eleştirisi Hıristiyanlık temel alınarak, diğer bütün dinleri de kapsamaktadır. Buradaki genelleyici tutum kanaatimizce yanlış gözükmektedir. Çünkü İlahi dinlerdeki mucizelerin bir kısmı hepsinde ortaktır.

Hume'un mucizeler üzerine yaptığı bu tanımlar birçok eleştiriye sebebiyet vermiştir. Eleştirilerden biri; birbirine zıt olan yasa ve ihlal fikrinin Hume tarafından bir arada kullanılmasıdır. Yasanın olduğu yerde ihlalden, ihlalin olduğu yerde de yasadan bahsetmek mümkün değildir. Bu eleştiri Mustafa Çevik tarafından şu şekilde yapılmıştır:

> Hume'un mucize tanımında birbirine zıt olan yasa ve ihlal kavramlarını kullanması, mucize tanımının ve doğa yasası kavramının net olarak anlaşılmasına engel olmuştur. Çünkü yasa ile ihlal fikri ile olağan ve olağan olmayan göreliliği gündeme gelmektedir. Ayrıca Hume'un nedensellik düşüncesi göz önünde bulundurulduğu zaman bir yasadan söz edilemeyeceği için Hume'un bir yasadan ve bir de bu yasayı bozan bir istisnai ihlalden bahsetmesinin açık bir çelişki olduğunu söylememiz mümkündür (Çevik, 2006: 210).

Hume' a yönelik bir diğer eleştiri de onun, ayrı ayrı dinlerde bulunan mucizelerin, birbirlerine zıt olgular içerdiğini ifade etmesidir. Buradaki yanlış tutum; İslamiyet, Hıristiyanlık ve Yahudilik'teki bazı mucize örneklerinin ortak noktaları olduğunu göz ardı etmesidir. Örneğin; Nuh Tufanı ile ilgili mucize, bazı farklılıklar içermesine rağmen bu üç dinin kutsal kitabında mevcuttur (Şener, 2014: 305).

Ayrıca Hume,, dinlerin farklılığından yola çıkarak, onlardaki mucizelerin birbirlerini yalanladıklarını ve öğretilerinin farklı olmasından dolayı bu dinlerin kendilerinin de geçersiz olduğunu iddia eder (Hume, 1986: 183-184). Hume'un bu eleştirisine Swinburne makul bir yanıt verir. Ona göre farklı dinlerde farklı mucizelerin olması, o dinlerin ve mucizelerin geçersiz olduğunu değil, bu dinlerin savunucularının ihtiyaçlarıyla ilgilenen bir Tanrı'nın var olduğunu gösterir (Swinburne, 2010: 60-61). Hume'a yönelik eleştirilerin bazıları makul görünse de eleştirilerin de eleştirilerini yapmak mümkündür.

Sonuç olarak Hume'un mucizeye yönelik düşünceleri nedensellik ilkesi üzerinden yaptığı eleştirilerle başlar. Hume açısından neden ile sonuç arasında bir ilişki olup olmadığının a priori olarak bilinemeyeceğini, mucizenin tabiat yasasının bir ihlali olduğunu, mucizeye inanma durumunun insanın doğasında var olan eğilimlerden kaynaklandığını iddia eder. Ayrıca tarih boyunca mucizelerin aklı başında, bilinçli insanlar tarafından savunulamayacağını ifade etmek mümkündür.

1.2.4. Swinburne'un Mucize Anlayışı

Mucize kavramına dair görüşler çeşitlilik gösterirken ‘‘Batı felsefe geleneğinde gerek ontolojik, gerekse epistemolojik temelli mucize eleştirileri olduğu gibi, onları doğa yasalarının ihlalini gerektirmeyecek şekilde açıklayan ayrıca Swinburne gibi doğa yasalarının istisnası olarak yorumlayan yaklaşımlar mevcuttur’’ (Pay, 2015: 150). Biz burada konunun kapsamını daraltma adına Swinburne'un mucize görüşünü ele alacağız. 20. yüzyıl filozoflarından olan Swinburne felsefesinde mucize kavramı önemli bir yer tutar. Ona göre mucize; ‘‘olağanüstü türden, Tanrı tarafından meydana getirilen ve dini öneme haiz bir olaydır’’(Swinburne, 2010: 33). Onun mucize ile ilgili görüşleri bu tanım çerçevesinde şekillenmiştir. O, bir olayda üç şart gerçekleştiği takdirde orada mucizeden söz edilebileceğini söyler.

Buna göre bir olayın mucize olarak nitelendirilmesi için gerekli olan önemli şartlardan birisi *olağanüstü türden* olmasıdır. Gerçekleşen olay; günlük yaşamda sıradan bir durum olarak değerlendiriliyorsa; bu olay mucize olarak görülmez. Swinburne açısından bütün olağanüstü olayların mucize olarak değerlendirilmesi olanaksızdır. ‘‘Bununla birlikte doğa yasalarıyla tam uyum içerisinde meydana gelen olağanüstü olaylar vardır ki bunların çoğu mucize olmaya namzet olarak düşünülmek istenir. Bunlar olağanüstü rastlantılardır’’ (Swinburne, 2010: 38).Bir hadisede sadece bu nitelik var ise orada mucize vardır diye bir iddiada bulunulamaz. Bununla birlikte hadisenin diğer iki şartı da barındırması gerekir.

Bir olayın mucize olarak sayılabilmesi için bir diğer önemli şart; Tanrı tarafından meydana getirilen bir olay olması gerektiğidir. Swinburne'ın Tanrı tanımı ile ifade ettiği; büyük güce sahip, hiçbir maddi materyale sahip olmayan, kudret sahibi, rasyonel bir faildir. Ayrıca Tanrı kavramı ile nitelendirdiği şey Yahudi, Hristiyan ve Müslümanların tanrısıdır. Tanrı kavramını bu üç dinle sınırlamasının sebebini de onların Tanrı'ya atfettiği

niteliklerin oldukça benzer olmasıdır (Swinburne, 2010: 40-41). Swinburne bu şartın da mucize için zorunlu olduğunu söyler. Netice olarak ona göre sıradan insanların mucize gerçekleştirmesi mümkün değildir.

Mucizenin üçüncü önemli şartı ise dini öneme haiz bir olay olmasıdır. Swinburne; her olayın dini açıdan önemli olmadığını, her dinin kendilerince önemli olarak kabul ettiği olayların birbirinden farklı olduğunu söyler. Örneğin, Hristiyanlıkta hasta bir kişinin sağlığına kavuşması dini önem taşır. Bu yüzden hastalığı iyileştiren bir Tanrı, Hıristiyanlar için bir mucize gerçekleştirmiş olur. Dini önem taşımayan olağanüstü olaylar mucize olarak değil, büyüsel bir fenomen olarak sınıflandırılır. Swinburne'un bu açıklaması bazı modern düşünürlerce değiştirilerek, büyük dini öneme sahip sıradan bir olayın da tek başına bir mucize olarak görülebileceği iddia edilmiştir. Onlar için mucizenin Tanrı tarafından meydana getirilen doğaüstü bir olay olma zorunluluğu yoktur. Bu yönde bir tanım Protestan teolog Paul Tillich (ö. 1965) tarafından ileri sürülmüştür. O, gerçek bir mucizenin herşeyden önce gerçekliğin rasyonel yapısına tezatlık içermeyecek şekilde şaşırtıcı, sarsıcı bir olay olduğunu, ikinci olarak varlığın gizemini gösteren, kesin bir tarzda bizimle olan ilişkisini ifade eden, üçüncü olarak da vecd halindeki bir tecrübe içinde bir işaret olarak kabul edilmiş bir oluşum olduğunu ve bu üç şartın oluştuğu takdirde gerçek bir mucizeden bahsedileceğini ileri sürmüştür. Swinburne'a göre Tillich'in mucize kavramı diye ifade ettiği şeyin aslında işaret kavramı olarak rol oynadığını söyler (Swinburne, 2010: 44-45). O, Tillich'in bir olayın mucize olması için gerekli en önemli şartlardan birisi olan; Tanrı tarafından meydana getirilme özelliğini dikkate almadığı için Tillich'in mucizeye yaklaşımındaki düşünceleri ile aynı fikirde olmadığını belirtir.

Swinburne; R. F. Holland'ın verdiği bir örneği 'Mucize Kavramı' adlı eserinde şu şekilde ele alır:

> Oyuncak motor arabasına binen bir çocuk evlerine yakın muhafazasız bir demir yolunda yolunu kaybeder. Ve arabasının tekerleklerinden biri, rayların birisinin yanına sıkışır. Bir ekspres tren tam zamanında sinyal vererek geçmektedir. Tren kendi yolunda giderken herhangi bir engel yoksa makinistin treni durdurması imkânsızdır. O çocuğa çarpacaktır. Çocuğunu aramak için evin dışına çıkan anne, onu tren yolunda görür ve yaklaşan trenin sesini işitir. O bağırarak ve el sallayarak koşar. Küçük çocuk arabasının selesinde oturmaya devam etmektedir. Pedal çevirmeyle meşgul olmaktadır. Trenin frenine basılır ve tren, çocuğa birkaç adım kala durur. Anne bu mucize için Tanrı'ya teşekkür eder. Çünkü o asla bu şekilde (şimdiye kadar öğrendiği gibi) olacağını düşünmemiştir. Burada trenin frene basılması durumunda olağanüstü hiçbir şey yoktur. Bu hatta çocuğun bulunmasına yapılacak hiçbir şey olmamasından dolayı makinist bayılmıştır ve kontrol koluna onun eli basınç yapınca fren uygulanmıştır (Swinburne, 2010: 39).

Holland'ın bu örneği olağanüstü nitelik taşımaktadır. Fakat bu olağanüstü olay, tabiat kanununu ihlal etmez. Burada o, Holland'ın verdiği örneğin, olağanüstü türden bir olay olduğunu, bu yüzden olayın mucizeye aday gösterilebileceğini, lakin bu olayın tabiat kanununa tam olarak uygun olup olmadığını kestirmenin mümkün olmadığını iddia etmiştir. Swinburne; her şeyi yapmaya gücü yeten Tanrı tarafından mucizenin gerçekleştirildiğini ifade eder (Swinburne, 2010: 39) . Evrenin bizatihi kendisinin varoluşu bile ona göre mucize olarak değerlendirilir. Swinburne ''… evrenin bizatihi kendisinin olağanüstü olduğunu kabul etmektedir. Sadece yıldız kümesi arasında dünyanın varlığı ve aralarındaki ilişki dahi baş döndürücüdür'' (Swinburne, 2001: 43). Mucizenin tanımının zaman içerisinde genişlemesiyle birlikte Einstein gibi bazı bilim adamları da evrenin kendisinin bizzat mucizevî bir karaktere sahip olduğunu söylemektedir (Aydın, 2018: 294). Bu yüzden Swinburne'un bu ifadesi bize yabancı gelmemektedir.

Swinburne'e göre, doğa yasalarının ihlâli olarak kabul edilen olaylar mucize olarak değerlendirilecek olursa bilimin, bunları normal yollarla açıklayamadığını görürüz. Böyle doğaüstü bir olay bilim açısından ya hiçbir şekilde açıklanamayacak ya da başka bir şekilde açıklanacaktır. Fakat mucize o anki verilerle hiçbir şekilde açıklanamayacağından Swinburne'a göre mucizeler, bilim tarafından açıklanamazlar. Bu iddiaya bilimin şuan açıklamadığı olayların, gelecekte açıklanabilme imkânının olduğu yönünde bir itiraz gelebilir. Ancak Swinburne, ölmüş bir kişinin yeniden dirilmesi, parmaklarını kaybetmiş birinin aniden parmaklarına kavuşması gibi bu şartları karşılayan birçok örneğin düşünülebileceğini ve eğer bu tür mucizeler olmuşsa, doğa kanunlarını ihlal ettiğini düşünmenin en makul yol olacağını söylemiştir (Swinburne, 2016: 534-535). O, bu zamana kadar bir ölünün dirildiğini görmediğini, belki bundan sonra bunun mümkün olacağını veya şimdiye kadar parmaklarını kaybeden bir kişinin hiçbir zaman aniden yerine gelmediğini, fakat belki ilerde bu durumun gerçekleşeceğini söylemenin yerinde bir itiraz olmadığını vurgulamaktadır (Swinburne, 2010: 73-74).

Sonuç olarak Swinburne'un mucize anlayışı yukarıda belirtilen üç şart üzerinde şekillenmiştir. Ona göre bu şartlar dâhilinde bir hadisenin mucizevî karakterinden bahsedilebilir. Bunun yansıra Swinburne açısından mucize, mevcut verilerle birlikte bilim tarafından desteklenemez. Kanaatimizce amaç ve yöntem bakımından farklı olan iki alanın birbirini desteklememesi, Swinburne'u haklı göstermektedir.

Yukarıda ele alınan filozofların mucize görüşleri birbirinden farklı olsa da bazı noktalarda hemfikir olduklarını gördük. Mucize tanımından hareketle onların mucize kavramını nasıl ele aldıklarını, mucizeye inanan ve onun imkânını yadsıyan filozofların görüşlerini gerekçeleriyle birlikte incelemeye çalıştık.

Bunu yaptıktan sonra şimdi de mucize ile bilim arasındaki ilişki meselesine geçelim.

2. BÖLÜM

MUCİZE-BİLİM İLİŞKİSİ

Mucizenin olağanüstü nitelik taşıyan bir hadise olduğunu yukarıda izah etmeye çalıştık. Bu başlık altında konu bütünlüğünden kopmama adına mucize ve bilime kısa bir giriş yapıp, ardından bu iki kavram arasında bir ilişkinin olup olmadığını incelemeye çalışacağız. Ayrıca mucize konusu dini bir mesele olduğundan, mucize ve bilim ilişkisi genel anlamda din ve bilim ilişkisini de yakından ilgilendiren bir meseledir. Bu yüzden bu konunun daha iyi anlaşılması ve açıklanması için din-bilim ilişkisi meselesine belli ölçüde temas etmemiz gerekmektedir.

Mucizenin tanımı birçok düşünür tarafından yapılırken o, daha çok Swinburne'un de ifade ettiği gibi ''olağanüstü türden, Tanrı tarafından meydana getirilen ve dini öneme haiz bir olay'' (Swinburne, 2010: 33) olarak açıklanır. Mucizenin tanımında geçen olağanüstü türde olay olma niteliğinin, *olağan* kavramından çıkarıldığı açıktır. Dolayısıyla ilk önce olağan kavramından ne anlaşıldığını ortaya koymakta fayda vardır. Aristo fiziğine ve metafiziğine göre olağan kavramı, nesnelerin tabiatına uygun bir şekilde hareket etmesidir. Bunun aksine *olağanüstü* kavramı ise nesnelerin tabiatına uygun olmayan bir şekilde davranmasıdır. Fakat modern bilim, olağan diye ifade ettiğimiz şeyi, nesnenin kendi tabiatına uygun olarak davranması şeklinde ele almamaktadır. 17. yüzyıla gelindiğinde böylesi oluşumların nesnenin tabiatıyla ilgili bir hadise olmayıp, doğa kanunları ile idare edildiği düşünülerek, olağan ve olağanüstü kavramlarının yeniden yorumlanması sağlanmıştır. Bu yeni tanımlamalarla birlikte mucizelere de kuşkuyla bakılmıştır. Belki de bunun en tipik örneği Spinoza'dır. Ona göre doğa kanunları, Tanrı'nın hükümleridir. Spinoza, mucizeler bize Tanrı hakkında hiçbir şey söylemez derken olağan ve olağanüstü kavramlarını doğa kanunları ile ilişkilendirerek Tanrı'da herhangi bir değişmenin olamayacağını söylemektedir. Spinoza'nın Tanrı-doğa özdeşliği dikkate alındığında da Tanrı'da nasıl ki bir değişme mümkün değilse, tabiat kanunlarında da bir değişme olamaz. Ayrıca Spinoza açısından doğa yasaları da Tanrı'nın emirleri olduğu için doğanın evrensel yasalarına karşı olan bir hadise Tanrı'nın doğasına da karşı olacağından mucizenin imkânı yadsınır (Işık, 2015: 291-292). Mucizenin doğa yasasının ihlali olarak tanımlanması hususunda

Einstein’ın izahı da kayda değerdir. O, 1952 yılında arkadaşına yazdığı mektupta şöyle der.

> Dünyanın anlaşılırlığını ‘mucize’ veya ‘ezeli sır’ olarak vasıflandırmamı acayip buluyorsun. Öyle ya, âleme bizim düzen koyucu aklımızın müdahalesi nispetinde makuliyet atfetmeliyiz. Fakat aklımızın ortaya koyacağı düzen, ancak dilin alfabesi gibi bir düzen olurdu; Newton’un yerçekimi yasasıyla gösterdiği gibi bir düzen değil. Eğer objektif dünyada a priori bir düzen olmasaydı, insan hangi teoriyi kurabilirdi? İşte bilgimizin gelişmesine paralel olarak şahid olduğumuz ‘mucize’ budur. Pozitivistler ve ateistler âlemi her türlü Tanrı anlayışından ve mucizeden kurtardıklarını sanıyorlar. Oysa biz, bu 'mucize'yi kabul etmek ile yetinmek zorundayız (Einstein, 1956'dan aktaran Aydın, 2018: 294).

Buradan hareketle Einstein, mucize kavramını doğa yasalarının ihlali şeklinde ele almayarak, onu doğanın varlığını izah etmek için kullanmaktadır (Işık, 2015: 287-299). Einstein’ın bu ifadesi ile birlikte mucizenin genel olarak kabul gören tanımına farklı bir boyut kazandırıldığı görülmektedir.

Bilim kavramının ele alınışında ise yine Einstein’ın ifadesi mühimdir. Ona göre bilim “algılarımızla yaşadığımız şeyler arasında kurallarla bağlantı kurabilmek için kullanılan yöntemli düşünme” dir (Einstein, 2004: 62). Dolayısıyla “bilim, dünyanın algılanan döngüsünü sistematik düşünce ile bir araya getiren ve bir bütün halinde sunmaya çalışan bir asırlık çabadır” (Einstein, 2004: 62). Öte yandan bilimi, zaman ve mekân dünyasında yer alan şeylerin, olgu ve olayların yapılarını, onlar arasında var olan sebep-sonuç ilişkilerinin nasıl bir düzene sahip olduğunu ve evrende var olan hadiselerin hangi temel yasalara göre meydana geldiğini açıklamayı amaçlayan beşeri faaliyetler bütünü olarak da ifade etmek de mümkündür (Yıldırım, 1979: 24).

Şimdi din-bilim ilişkisi konusuna biraz daha yakından bakmaya çalışalım.

2.1. Din-Bilim İlişkisi

Din-bilim ilişkisi meselesine dair yaklaşımlar ister *ilişki* isterse *çatışma* şeklinde olsun her ikisi de mucizenin imkânına dair farklı görüşlere kaynaklık etmektedir. Diğer yandan din ve bilim tarihsel kökleri dikkate alındığında birbirleriyle ilişkili iki alan olmakla birlikte bu ilişki din felsefesinin temel tartışma meselelerinden biri olan ateizm-teizm tartışmasında hem ateistler hem de teistler tarafından kendilerini haklı çıkaracak gerekçelerle kullanılmaya çalışılmıştır (Yaran, 2012: 173). Ayrıca din ile bilimin bazı ortak konuları ele aldıkları düşüncesi, ‘çatışma’ ve ‘bağımsızlık’ tezini savunanlar tarafından reddedilmiştir. İlk teze göre bilim ve din birbirleriyle çatışır. İkinci teze göre

ise bilim ile din sordukları soru, ele aldıkları konu ve kullandıkları yöntem açısından birbirinden ayrılmalıdır. Bu bakımdan bilim ve din arasındaki mesafe korunduğu sürece aralarında ilişki olduğu söylenebilir. Fakat yine bilim ve dinin aynı âlem üzerinde konuşmaları, aralarında ilişkiye dair daha bütüncül bir anlayışa ihtiyaç duyar (Barbour, 2004: 238). Bu bağlamda söz konusu iki görüşü de katı bir şekilde savunmak mümkün değildir. Zira din ve bilimin her daim çatıştığı fikri ne kadar yanlış ise onların sordukları soru ve ele aldıkları konu bakımından farklı olması zorunluluğu da bir o kadar yanlış gözükmektedir.

Din ile bilim arasındaki ilişkiyi Hume ve Spoinoza farklı bir bakış açısından ele alırlar. Onlara göre insanların mucizeye bakışı bir inanç meselesi olduğundan, din ile bilim arasında hiçbir münasebetin olmadığı da iddia edilebilir. Lakin bilimin ele aldığı konular arasında yer alan evrenin yaratılması, birtakım kozmolojik olaylardan bazı dinlerde özellikle de semavi dinlerde bahsedilmiştir. Bu minvalde değerlendirilecek olursa din ile bilim aynı konular hakkında, farklı şekillerde konuşmaktadır (Işık, 2007: 87-88). Buradan da anlaşılacağı üzere din ve bilimi tamamen birbirinden soyutlama, boş bir çaba olmaktan öteye gidememekle birlikte onların bazı konuları birlikte ele almaları, ortak bir paydada bir araya gelebileceği fikrini gün yüzüne çıkarmaktadır.

Din ile bilimin önceliğinin tarihsel süreçteki değişimini Russell (ö.1970) şu şekilde açıklar:

> Din ile bilim toplumsal yaşamın iki yönüdür. Bunlardan birincisinin önemi insan düşüncesinin tanıdığımız en ilk basamaklarından başlar, oysa ikincisi eski Yunan'da Araplarda bir ara belli belirsiz ortaya çıkmış, sonra on altıncı yüzyılda birdenbire büyük bir önem kazanarak o zamandan bu yana içinde yaşamakta olduğumuz bu düşünceleri yoğuragelmiştir. Din ile bilim arasında uzayıp giden çatışmada son birkaç yıla değin hep bilim üstün çıkıyordu. Ama Rusya ile Almanya'da bilimin yollarından, araçlarından yararlanarak yayılan yeni dinlerin ortaya çıkışı, bilim için başlangıçtakine benzer kuşkulu bir durum yaratmış, gelenekçi dinin bilimsel düşünceye açmış olduğu savaşın köklerini, tarihini incelemeyi yeniden önemli kılmıştır (Russell, 2018: 11).

Diğer bir deyişle Ortaçağ'da batıda yaşanan hadiselerden dolayı bilim adamları ile Hıristiyan teologlar arasındaki çatışmada Hıristiyanlık yara almıştır. Kanaatimizce Russell'ın, bilimin Eski Yunan'da ve İslam düşüncesinde kendisini çok az göstermesi ifadesine katılmak mümkün değildir. Zira bilim o dönemde, mevcut imkânlarla birlikte açıkça kendini göstererek bir hayli gelişme kaydetmiştir.

Tarihsel açıdan bakıldığında din-bilim çatışması, iddia edildiği kadar eski değildir. İslam düşüncesi tarihinde ise ciddi bir bilim-din çatışması olmamıştır. Çatışma,

daha ziyade modern bilimle birlikte Hristiyan Batı dünyasında ortaya çıkmıştır. Bazı pozitivist görüşlere göre, çatışmanın tek sorumlusu, din ve özellikle onun teoloji boyutunun epistemolojik egemenlik iddiasıdır. Bize göre bu iddia Skolastik Hristiyan teolojisi için doğru olabilirse de, İslami teoloji veya Kelam için doğru değildir. Diğer bir deyişle, İslam dini ve teolojisi, çatışmanın bu temel epistemolojik nedenini taşımamaktadır(Yaran, 1996: 38). Pozitivist görüşlerin aksine dinin epistemolojik bağlamda üstünlük kurma çabası tüm dinler dikkate alındığında genelleme yapılamayacak bir ifadedir. Zira böyle bir yargıda bulunmak, bütün dinleri zan altında bırakmaktan başka bir şey değildir. Din ve bilim pozitivizmin dar kalıplarının içine sığdırılamayacak kadar geniş bir sahayı kapsamaktadır.

Dinî meselelerini bilimsel yönden açıklamaya çalışanlara itiraz eden Şatibi (ö.1388)'ye göre Kur'an'ın bilimsel yorumu tenzil döneminde mevcut olmayan bilgilerle, tenzil dönemin insanlarını sorumlu tutmak anlamına gelmektedir. Bu durum da güç yetirilemeyecek bir emirdir (eş-Şatibi, 2016: 422). Tanrı da böylesi güç yetirilemeyecek bir emri, insanlara yükümlü tutmayacağından dinî bir meselenin bilim tarafından kanıtlanma zaruriyeti yoktur.

Öte yandan mucize örneklerinin çok olduğu özellikle Hıristiyanlık ve Yahudilikte etkisi eskisi kadar olmasa bile din-bilim arasındaki çatışmalar halen varlığını sürdürmektedir. Ayrıca zaman içerisinde bilim kapsamını daraltarak, yalnızca natürel şeylerle ilgilenen bir alan haline gelmiştir. Bunun bir sonucu olarak da pozitivist bilim anlayışı, sosyal bilimleri de dışarıda bırakarak gelişmiş ve bilim, dine karşı sert bir tutum sergilemiştir. Lakin günümüze gelindiğinde Aydınlanma sonrasındaki katı pozitivist anlayış etkisini kaybederek ve her iki alan da kendi otonomluklarını savunmaktadır (Işık, 2015: 291).

Bilimin ilgilendiği alan madde ile sınırlı olduğundan deney ve gözlem dışındaki doğruları kabul etmez. Bilim, bir hadisenin hangi amaçla meydana geldiğini değil, nasıl oluştuğunu araştırır. Bu açıdan bilimin doğrusu, tecrübe edilebildiği kadardır (Karadeniz, 1994: 144-150). Bu açıklamalardan yola çıkarak aslında bilimin sınırlarının bu denli katı olmaması gerektiğini zira bilim ve dinin (özelde mucize hadisesinin), inceledikleri bazı meselelerde müşterek bir sahayı paylaştığı dikkatlerden kaçmamalıdır.

Sonuç itibarıyla din ve bilim arasında, mitolojik, ideolojik girdilerle çarpıtılmadıkları ve çatıştırılmadıkları sürece, aralarındaki doğal farklılıklar da karıştırılmayıp gözetildiği müddetçe, büyük bir 'çatışma' da, mutlak ilişkisizliğe varan bir 'ayrışma' da olmamıştır ve olmasına da gerek yoktur denilebilir (Yaran, 1996: 39). Diğer yandan bilim ve din birbirlerinin yerine kullanılamayacak iki spesifik alandır. Zira onlar, sordukları soru ve kullandıkları yöntem itibarıyla birbirlerinden farklı olduğundan, din ile bilimi birbirlerinin yerine kullanmak doğru bir tutum değildir.

Şimdi din-bilim ilişkisinin mucize ile ilgili boyutuna ana hatlarıyla bir göz atalım.

2.2. Mucize-Bilim İlişkisi

Son üç asırdır din-bilim çatışmasının ve ilişkisinin temel tartışmalarından biri, mucizelerin meydana gelip gelmediği meselesidir. Bu hususta dinlerin mucizeye dair farklı açıklamalarını görmek mümkündür (Işık, 2015: 291). Ayrıca Kitab-ı Mukaddes dikkate alındığında başat olarak İncil'in birçok mucize örneği barındırdığını görürüz(Markos: 4/35-41; Matta: 12/9-14;Yuhanna: 6/16-21). Bu bakımdan Hristiyanlık, büyük ölçüde mucizeler dinidir. Hz. İsa'nın dünyaya gelişi, çarmıh olayı, tekrar dirilmesi ve sonunda Sema'daki Baba'sına yükselişi ve daha birçok hadise, mucize olarak görülmüştür. Bu yüzden Hristiyanlık'taki din-bilim çatışması mucizeler konusunu daima ön planda tutmuştur(Aydın, 2018: 286).

Mucize meselesi Kutsal Metinler'de var olmakla sınırlı kalmamış, bilim adamları tarafından ilgilenilen bir mevzu da olmuştur. Ayrıca bilim adamlarının mucize ve bilimsel araştırmaya yükledikleri farklı anlamlardan dolayı onlara yaklaşımları da değişiklik göstermiştir. Bu bağlamda mucizelerin bilim ile doğrulanabileceğini iddia edenlerin olduğu gibi bilim ile mucizelerin iki zıt kutup olduğunu ve böylece bilimin mucizeleri açıklayamayacağını söyleyenler de olmuştur. Her iki görüş de kendisine taraftar bulurken, karşı görüşlere yapılan eleştiriler de bir hayli serttir. Bununla birlikte mucize olayına inanıp inanmamanın bir inançtan öte bir şey olmadığı iddiası da kendisine taraftar bulmuştur. Bu iddiayı savunan düşünürlerden birine göre teist ve katı pozitivist bilimci anlayışın mucizelerin açıklanıp açıklanamayacağı hususundaki yaklaşımları dogmatiktir. Buna göre yalnızca mucizelere inanan teistin durumu değil, aynı zamanda mucizelerin bilimsel olarak açıklanmasının mümkün olmadığını savunan katı pozitivistlerin tutumu da bir inanç meselesidir. Mucizelerin imkânı ya da

imkânsızlığı doğrulanamadığı için mucizenin imkânı problemi ve bilimin mucizeleri doğrulayıp doğrulamadığı mevzusu bir inanç konusu olmaktan öteye gidememektedir (Işık, 2015: 297-298). Kuşkusuz bilimin incelediği meselelerin tekrarlarını görmek mümkünken, mucizede bu mümkün değildir. Diğer yandan teistlerin görüşleri, kendi var olan inançlarını yansıttığı için bu tür inançları atomun yapısını incelemede olduğu gibi bir laboratuvar ortamına taşıyarak incelemek imkân dâhilinde görünmemektedir.

Ayrıca mucizelerin varlığına inananlar, onların bilimi aşan ve bilimin dışında kalan bir konu olduğu da iddia edebilir. Ancak bu iddia bir sorun teşkil etmektedir. Zira doğa kanunlarının askıya alınması ile ifade edilen şey, doğa kanunları ve doğa ile ilişkili olduğundan bilimin de bir araştırma alanıdır. Bu itiraza da inanan kişi, ya mucizelerin doğa kanunlarını ihlal eden bir hadise olmadığını iddia edecek ya da bugün doğa kanunu olarak kabul edilen şeyin gelecekte aksinin ispat edileceğini ileri sürecektir. Bu ikinci iddianın bilimsel gelişimin tarihine bakıldığında şaşırtıcı bir örnek olmadığı aşikârdır. Zira bir dönem atomun parçalanamayacağı düşüncesi bir doğa kanunu olarak kabul edilirken şimdi ise bunun aksi kanıtlanmıştır. Bunun neticesinde bilim, atomun parçalanabileceğini kabul ederek bu hadisenin bir doğa kanunu olduğunu iddia etmiştir. Zaman içerisinde bir doğa kanununun yerini, bir başka doğa kanununun alması bilimsel metodolojinin dogmatik bir karakterde olmaması ile ilgilidir (Işık, 2015: 298). Bilim ve dinin bazı inceleme alanları, onları ortak paydada birleştirmiştir. Her ikisinin de aynı meseleye farklı bakış açısından bakmakla birlikte, bilimde bir dönem kanun olarak kabul edilen bir kuralın zamanla değişerek geçersiz kılındığı da mevcut veriler arasındadır. Ayrıca mucizelerin bilim dışında kalan, doğa yasalarını ihlal etmeyen bir hadise olduğu kabul edilirse mucize ve bilimin ortak sahası olan doğa kanunları da göz ardı edilmiş olur. Böyle bir iddia karşısında mucizenin tanımı sarsıntıya uğrar. Olağanüstü nitelik taşıyan mucize yerini farklı bir tanım arayışına bırakır.

Bilim ve mucizenin birbirinden tamamen farklı olduğu fikri zamanla onları çatışmaya itmiş, bu durum da inananları imancı bir alana gitmeye zorlarken bilim adamlarını da mucizeler konusunda fikirlerini beyan etmemeye sevk etmiştir. Zamanla insanların, mucizeleri doğa yasalarını ihlal eden bir olay olarak görme eğilimi azalmıştır. Bunun aksinin kabul edilmesi, bilim ile mucizenin karşı karşıya olması anlamına gelir. Bu sebeple birçok teist filozof ve teolog, mucizeleri inançları kuvvetlendiren bir metafor olarak görmektedir. Bu düşünce İngiliz filozof ve

Tanrıbilimci J. Coillier'e göre Tanrı, fiziksel kanunları müdahale etmiyor ve kırmıyorsa; O'nun eylemleri evrenin işleyişi ve doğa kanunları sayesinde açıklanabilir. Eğer böyle bir şey mümkün değilse Tanrı'nın fiillerinden bahsetmek imkânsızdır (Işık, 2015: 302). Mucizenin tanımındaki doğa yasalarının bir müddet askıya alınması ve olağanüstü nitelikte olma eğilimi zaman içerisinde yerini başka bir anlayışa bırakmıştır. Buna göre Tanrı mucize gerçekleştirdiği zaman evrendeki var olan düzeni askıya almamakla birlikte evreni düzene koyar. Evrendeki bu tür mucizevî hadiseler, Tanrı'nın evrendeki akışı bir anlık bozduğuna değil de evrene düzen verdiğine işaret etmektedir.

Mucizelerin bilimle açıklanamayacağını iddia eden Guy Robinson (ö.1977)'a göre eğer bilim ve bilimsel teoriler sınırlıysa bilim adamı, mucizelerin sınırlı şekilde keşfedilen şeylere benzemediğini ifade etmelidir. Sonuç itibarıyla bilimin mevcut sınırlılığı içerisinde mucizeler açıklanamaz gibi görünmektedir (Basinger ve Basinger, 1986: 67). Dolayısıyla bilimin mevcut verileriyle birlikte geçmişte tek sefere mahsus olan bir olağanüstü hadiseyi açıklamak imkân dâhilinde görünmemektedir.

Bilim ve mucizelerin birbirlerini doğrulayabileceği iddiasına Alfred Jules Ayer'den (ö.1989) de bir itiraz gelmiştir. Ona göre mucizeler, imkânsız ve açıklanamaz hadiselerdir. Ayrıca bilim ve mucize birbirlerini desteklemez. Dolayısıyla bir kimse bilim ve doğa kanunlarını kabul ettiği takdirde mucizeleri reddetmek zorundadır. Bu yüzden doğa kanunlarının askıya alınması söz konusu olmadığı için mucizeler kabul edilemez. Gerçekliği olmayan bir şeyin de doğrulaması yapılamaz. Ayer'in mucizeyi bu denli eleştirmesi, Alastair McKinnon (d.1925)'un tepkisini çekmiştir. Ona göre insanlar bir zorunluluk içinde olmadığı için pozitivist ve teist inanç arasında sıkışıp kalmaması gerekir. İnsanlar, mucizelere ya da doğa kanunlarına inanıp inanmama hürriyetine sahiptir (Ayer, 1963: 218). Mucizenin varlığını yadsımayan fakat onu eleştirmekten de kendini alıkoyamayan birçok düşünür ve bilim adamı, mucizeyi inanç meselesi olarak görmüştür. İnancın da doğruluğunu kanıtlamak mümkün olmadığından, kişinin mucizeye yahut bilime yönelik düşüncelerini değiştirmeye çalışmak haklı bir tutum değildir.

Tanrısal müdahaleyi ve mucizeleri inkâr etmek, bilimsel olguların bizi ulaştırdığı bir sonuç değildir. Ancak, ateizme ve natüralizme metafizik bir ön kabul olarak inanan kişiler, bu felsefî inançları ile bilimsel yaklaşımlarını birleştirirlerse, Tanrısal

müdahaleyi reddeden bir yaklaşıma sahip olurlar. Fakat bu, bilimin sonucu değil, bu şahısların metafiziksel yaklaşımlarının bir sonucudur. Bu yaklaşımları farklı olan kişiler, Tanrısal müdahaleyi modern bilim anlayışı ile uyumlu bir şekilde birleştiren modeller geliştirerek fizik ile teolojik yaklaşımlarını bir araya getirerek, modern bilim çerçevesinde doğanın teolojisinin mümkün olduğunu göstermişlerdir. Önde gelen bir düşünür olan Philip Clayton (d.1956)'un da ifadesine göre eğer doğa yasaları ihlâl edilmeden Tanrısal müdahalenin nasıl oluşmuş olabileceğini göstermek istiyorsak, bunu yapmak için Newton'dan beri en çok şansa sahip olduğumuz dönem, içinde olduğumuz dönemdir (Taslaman, 2006: 185-186). Buna göre eldeki verilerle birlikte mucizenin nasıl meydana geldiğini anlamaya çalışmak, bundan önceki dönemlere nazaran daha çok imkân dâhilindedir. Lakin bunu yapmaya çalışırken de mucize ve bilimin iki farklı saha olduğu dikkatlerden kaçmamalıdır.

Netice itibarıyla mucize ve bilim ilişkisine dair farklı yaklaşımların mevcut olduğu görülmektedir. Kimileri mucize ve bilimin bir arada değerlendirilebileceğini savunurken kimileri de onlar arasında hiçbir münasebetin olmadığını iddia etmiştir. Bir diğer görüş de mucizenin yalnızca bir inanç meselesi olduğu kanısındadır.

2.3. Bilimsel Mucize Problemi

Mucizeler üzerindeki en ciddi tartışmalardan biri mucizelerin bilim ile açıklanıp açıklanamaması mevzusudur. Bu mesele teologların yanı sıra bilim adamlarının da dikkatini çekerek, mucizenin imkânı hakkında onların da farklı fikirler ileri sürmelerine sebep olmuştur. Bu minvalde mucize ile bilim ilişkisi üzerinde yapılan çalışmalar '*Bilimsel mucizeler* var mıdır?' veya 'Mucizenin bilimsel bir açıklaması yapılabilir mi?' gibi soruları gündeme getirmiştir. Akabinde bilimsel mucizelerin imkânına dair farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Bu görüşlerden birinde bilimsel mucizelerin imkân dâhilinde olduğu savunulurken diğerinde ise bilimsel mucizelerin imkânsızlığı fikri üzerinde durulmaktadır. Biz de bu ana başlık altında söz konusu meseleye yönelik yaklaşımları incelemeye çalışacağız.

2.3.1. Bilimsel Mucizelerin Varlığı

Mucize ve bilim ilişkisi bağlamında ileri sürülen görüşlerden ilki; bilimsel mucizelerin imkânı ile ilgilidir. Bu tip mucizelerin var olduğu fikrinin savunucuları,

mucizeleri aklileştirme çabası içerisine girmişlerdir. Oysaki mucizenin doğasında insan zihnini aşan harikulade olma özelliği mevcuttur. Bu tür bir açıklama mucizenin doğasına aykırı bir tutumdur. Diğer yandan böylesi bir aklileştirme çabasının en tipik örneği Muhammed Abduh (ö.1905)'da görülmektedir. O, bu görüşünü temellendirmeye çalışırken Ebabil kuşlarının Ebrehe'nin ordusunu helak etmesi hadisesinden yola çıkmıştır. Ona göre kuşların pençelerinde taşıdıkları taşların orduyu perişan etmelerinin sebebi, bu taşlara çiçek hastalığı mikroplarının bulaşmış olmasıdır. Bu yorum gerçeği yansıtmaktan uzaktır. Zira böyle bir durumun gerçekleşmesi için orada bulunan kuşların mikroplu olan taşları tek tek teşhis edip, toplayarak Ebrehe'nin ordusunun üzerine atmaları gerekir. Bu örnekte bir mucizeyi aklileştirme çabası boşa çıkmış ve mucize, başka bir mucize ile açıklanmaya çalışılmıştır (Özemre, 1999: 80). Olağanüstü hadiseyi bir başka olağanüstü bir hadise ile açıklamak onun doğru olduğunu göstermez. Bir mucizeyi zoraki aklileştirme çabası, onu uygun bir şekilde açıklamaktan ziyade onun doğasına da zarar vermekten başka bir şey yapmaz.

Mucize, doğa kanunlarını aşan bir hadise olduğundan ve Tanrı da kendi doğasına aykırı bir olay meydana getirmeyeceğinden dolayı kimi düşünürler de mucizeyi reddetmişlerdir. Bunun yanı sıra bazı düşünürler de mucizeyi doğa kanununu aşmayan bir hadise olarak açıklama eğilimine girmişler ve onu aklileştirme çabasına girmişlerdir. Bunun en tipik örneklerinden birisi Caner Taslaman'ın şu alıntısında görülmektedir:

> Aslında denizin içinde rastgele hareket eden katrilyonlarca molekül vardır. Denizin ortasından çizeceğiniz hayali bir çizginin sağındaki moleküllerin istisnasız hepsinin daha sağa, soldaki moleküllerin istisnasız hepsinin daha sola hareket etmesi mümkündür. Moleküllerin böylesi bir hareketinde deniz yarılı ve de hiçbir bilimsel yasa ihlal edilmemiş olur. Bu tarz durumları görememememizin sebebi, bunların doğa yasaları çerçevesinde olası olmaması değil, olasılığın imkânsız denecek kadar düşük olmasıdır. Olasılıklar arasından hedeflerine uygun olan düşük olasılıkları dilediğince seçebilen, bilinçli ve kudretli bir Tanrı'ya inananlar için olasılıkların çok çok düşük olması sorun olmayacaktır (Taslaman, 2017: 152).

Kur'an'da asırlar öncesinde yer alan ve zaman içerisinde bilimle desteklenen başka bir ifade de aya gitmenin mümkün olduğuna dairdir. Bu durum 'Ey insan ve cin toplulukları! Gücünüz yeterse göklerin ve yerin aktarından çıkıp gitmeye-hududunu aşmaya- haydi çıkın gidin,ama Allah'ın verdiği bir güç olmadan geçemezsiniz' (Rahman: 55/33) ayetinde kendini göstermektedir. Bu ayette insan ve cin topluluklarının semaya ve yere nüfuz etmek isteseler bile bunu Tanrı yardımı olmadan yapamayacakları ifade edilir. Nitekim Tanrı, peygamberimize bu imkânı vermiştir. Peygamberimiz de yedi kat semayı geçerek İsra gecesinde Tanrı'nın huzuruna vasıl

olmuştur (Özdemir, 1985: 85). Peygamberimizin semaya yükseliş hadisesi burada örnek verilmekle birlikte onun mucize olup olmadığı ve hatta onun gerçekleşip gerçekleşmediği meselesi halen devam eden bir tartışma konusudur (Azimli, 2009: 44).

Öte yandan bazıları mucizeleri ışınlama yoluyla açıklama cihetine gitmiştir. Örneğin, buna göre Belkıs'ın tahtının Hz. Süleyman'ın önüne getirilmesi hadisesinin, ışınlanma yoluyla vuku bulduğu iddia edilmiştir. Fakat tabiat ilimleri dikkate alındığında bu şekilde gerçekleşen bir fiziksel süreç yoktur. Bu yalnızca bilim-kurgu romanlarına özgü bir durumdur. Ayrıca burada eleştirilebilecek bir mesele de bu düşünceyi savunan kişilerin bir mucize hadisesini, tabiat ilimleri ile değil de bir başka mucize ile açıklamalarıdır (Özemre, 1985: 82; Yüksel, 2000: 7-13).Yine burada söz konusu mucizenin başka bir mucize ile açıklanma girişimi mevcuttur. İnsan zihnini aşan bir hadiseyi aynı şekilde zihni zorlayan bir hadise ile açıklamak mucizenin yapısına zarar verir.

Olağanüstü bir hadisenin bilimle açıklanmaya çalışılmasına Hz. Yakup'un, oğlu Hz. Yusuf'un kokusunu 400 km uzaklıktan alması (Yusuf: 12/94) örnek olarak gösterilebilir. Bu hadisenin mucize olarak nitelenmesinin yanı sıra eldeki verilerle birlikte onu bilimin desteklediği de iddialar arasındadır. Bu ifadeye göre zaman içerisinde ses ve görüntünün nakledilmesi gibi kokular da nakledilebilir. Dolayısıyla Hz. Yakup'un, oğlunun kokusunu uzun bir mesafeden almasının imkân dâhilinde olduğu iddia edilmiştir (Çetin, 1987: 187-194). Bunun yanı sıra mucizenin bilimle izahının yapılmasına bir başka örnek de Hz. Süleyman'a Tanrı tarafından kuşlarla konuşabilme ve onları emrinde tutabilme(Neml: 27/17-20) yeteneğiverilebilir. Bu hadisenin de bilimsel olarak izahının yapılmaya çalışıldığı görülmektedir. Ayrıca peygamberin kuşlarla konuşabilmesi, başka insanların yapamayacağı olağanüstü bir hadisedir. Bu iddianın bilimle desteklenmeye çalışılmasının gerekçesi ise günümüzde hayvanların kendilerine has yöntemlerle iletişim hâlinde olduklarının tespit edilmesidir (Çetin, 1987: 187-194).Bilimin ilerlemesiyle birlikte mucize olarak nitelendirilen bazı olayların bilimsel olarak açıklanmaya çalışıldığı görülmektedir. Verilen örnekler dikkate alındığında dinî sahanın bir konusu olan mucizenin, bilimle desteklenmeye çalışılması zorlama bir yorum olmaktan öteye gidememektedir. Zira bilimsel mucizenin imkânını savunanlar bilim ile mucize arasındaki çizgiyi ihlal etmiş durumdadır.

Netice itibarıyla bu başlık altında bazı düşünürlerin açıklamaları dikkate alınarak bilim ve mucizenin birbirini desteklediğini, bilimsel mucizelerin imkân dâhilinde olduğunu izah etmeye çalıştık. Burada her ne kadar mucizenin bilimle açıklanabileceği iddiası savunulsa da mucize ve bilimin bu denli bir arada değerlendirilmesi hem mucizenin yapısına hem de bilimin yöntemine terstir. Bu meseleyi de bir sonraki bölümde ele alacağız.

2.3.2. Bilimsel Mucizeler ve Doğa Yasaları

Genel itibarıyla olağanüstü olay niteliğinde olan mucize, doğa yasasını aşan bir hadise olarak görülmektedir. Mucize hadisesi bilimsel açıdan bakıldığında imkân dâhilinde görülmemektedir. Bu tür meseleler kişinin inancıyla doğrudan bağlantılı olduğu için onların bilimsel dayanağı olmasına gerek duyulmaz. Diğer yandan bilim konusuna gelince onda da uzun vadeli kesin sonuçlar elde etmek mümkün değildir. Çünkü bir dönemde yasa olarak kabul edilen bilimsel bir ilke, dönemin imkânlarının değişmesiyle birlikte efsaneye dönüşebilir. Örneğin Aristo(ö.M.Ö. 322) fiziğini ele alalım. Aristo'nun yer merkezli evren anlayışı (Aristoteles, 2012: 149-151) uzun bir süre geçerliliğini korumuş, lakin zaman geçtikçe bunun aksi ispatlanmıştır. Şu anki datalarla birlikte evren, güneş merkezlidir (Copernicus, 2010: 43-44).Öte yandan bu ilkenin de zaman içerisinde değişmeyeceğinin garantisi yoktur. Bilimsel ve teknolojik ilerlemelerle birlikte kabul edilen yasalar da yerini başka bilimsel kurallara bırakabilir.

Bugün bilim adamlarının büyük bir çoğunluğu doğa kanunlarının evrensel geçerliliğini ve bütün olayların bu kanunlara uyduğunu kabul eder. Evreni tek ve tutarlı bir bütün olarak görmek, zihnimizin onsuz işleyemeyeceği bir şarttır. Evren düzeninin gerçek içeriğini keşfetmemiz bütün olayların belirli kanunlara göre meydana geldiğini kabul etmeye bağlıdır. Dolayısıyla doğa kanunlarının ihlalini imkânsız saymak hem haklı hem de zorunludur. McKinnon açısından doğa kanunlarının ihlali düşüncesi gerçekten kendisiyle çelişen bir ifadedir. Çünkü doğa kanunları, emir veya yasak koyan hukuk kanunlarının aksine eşyanın gerçekte nasıl davrandığını sadece tasvir eden genellemelerdir. Bu nedenle doğru anlaşılmış doğa kanunlarının ihlali tanım gereği imkânsızdır. Mucizenin tanımındaki bu çelişki, doğa kanunları yerine olayların bilfiil seyri ifadesinin kullanılmasıyla çok daha iyi anlaşılır. Zaten doğa kanunları olayların gerçek seyrini tasvir eden genellemelerden başka bir şey değildir. Buna göre mucize,

olayların bilfiil seyrine aykırı olan olay anlamına gelir ki bu ifade apaçık bir çelişki ifade etmektedir (Kartal, 2004: 52-53).McKinnon açısından mucizeyi doğa kanunlarının ihlali şeklinde tanımlamak mümkün değildir. Zira ona göre doğa kanunlarının ihlali, evrenin bizatihi varlığını iyi bir şekilde kavrayamamaktan kaynaklanır. Evren tutarlı bir bütün olarak kavrandığında, doğa kanunlarının ihlalinden bahsedilemez. Buradan hareketle McKinnon'un ifadesiyle doğa yasalarını, mucize hadisesiyle açıklamak mümkün değildir.

Mucizenin doğa yasalarının ihlali şeklinde tanımlanmasının yanlış olduğunu iddia eden fizikçi kimliğinin yanı sıra teolog da olan Paul Davies (d.1946)'e göre "Sıra dışı olayların bu 'koruyucu melek' yorumu, doğal yasaların açıkça ihlâlinden tamamen farklı bir kategoriye aittir. Hiç kimse bir uçak kazasından kurtulmanın fiziğin yasalarının ertelenmesine yol açtığını iddia edemez" (Davies, 1994: 362).Öte yandan Hz. İbrahim'in ateşte yanmaması, Hz. İsa'nın babasız bir şekilde dünyaya gelmesi, denizin ikiye ayrılması gibi olağan dışı olaylar, fiziksel süreçlerin dışında meydana gelen hadiseler olarak uçak kazası gibi bir hadiseden çok daha farklı bir işlev görür. Mucize olağandışı olaylara işaret ederken uçak kazasındaki olay evrensel yasalar yahut fiziksel süreç çerçevesinde cereyan etmektedir. Ayrıca uçak kazası birçok defa yenilenirken, mucizede bu mümkün değildir (Efil, 2006: 194).Mucizenin tek sefere mahsus bir şekilde gerçekleşmesinden dolayı onu defalarca meydana gelen bir hadise ile ilişkilendirmeye çalışmak boş bir çaba gibi görünmektedir. Evrenin düzenliliğini ve devamını sağlayan doğa yasaları, insan zihnini aşan olağanüstü hadiseleri açıklamada yetersiz kalabilir. Bu durum yine inançla ilişkilendirilebilir. İnanan bir kimse olarak mucize hadisesi, ister doğa yasalarını ihlal etsin isterse etmesin neticede bir Yaratıcı tarafından gerçekleştirilmiştir. İnanan kimseyi ilgilendiren asıl konu, mucizenin nasıl gerçekleştiği değil kim tarafından gerçekleştirildiğidir.

Hume açısından eğer mucize hadisesi, tek sefere mahsus doğa kanunlarının ihlal edilmesi olarak nitelendirilirse bu hadiseyi bilimle açıklamak imkândâhilinde değildir. Zira tanık olmadığımız bir mesele hakkında bilimsel bir açıklama yapılamaz. Bilimsel mucizeyi savunanlar, aslında bilim ile mucize arasında bir bağlantı kurmaya çalışırken onu pozitivist bir tutumla açıklama hatasına düştüklerinin farkında olmadıkları aşikârdır. Bunun yanı sıra mucizeyi bilimsel bir mesele olarak ele almak onu laboratuvar ortamına sokmaktan başka bir şey değildir. Bu durumda da mucize, empirik

bir konu olarak ortaya çıkacağından (Efil, 2018: 9-10) dini bir meselenin bilimsel olarak açıklanması eldeki verilerle mümkün görünmemektedir. Ayrıca bilimsel mucizelerin varlığını yadsıdığımızdan dolayı doğa yasalarının ihlali tanımı, yalnızca mucizeler için geçerli olabilir.

Bir başka açıklama da Antony Flew(ö.2010)'den gelmektedir. Ona göre bilim adamının genel geçer açıklama bulması için evrensel kanunları keşfetmesi gerekir. Onun doğaüstü müdahale ile vuku bulan doğa kanununun ihlalini reddetmesi hem doğa hem de doğaüstü olayları birbirinden ayırt edecek doğal (vahye dayanmayan anlamında) bir kıstas bulunmamasına hem de bir bilim adamı sıfatıyla tamamen evrensel ve genel geçer teoriler bulma yükümlülüğüne dayanır ki onu bilim adamı yapan da budur. Bu açıdan mucizeyi çelişik kılan bir doğa kanunu kavramı ne keyfi ne de irrasyoneldir (Kartal, 2004: 349).Flew açısından doğa kanunu aşan bir hadisenin bilim ile desteklenmesi mümkün değildir. Bu yüzden bilimsel mucize diye ifade edilen şey kendi içerisinde de çelişik bir ifadedir. Zira bilimin olduğu yerde mucizeden bahsetmek mümkün değildir.

Mucize diye algılanan, yani bildiğimiz doğa kanunlarına aykırı olan bir olayı ele alalım. McKinnon'a göre doğa kanunu tanımımızdan kaynaklanan bir zorunlulukla ya bu olağanüstü hadisenin gerçekliğini kabul edip, ihlal ettiği kanunu reddedeceğiz ya da kanunu kabul ve olayı inkâr edeceğiz. Ama ikisini birden tasdik edemeyiz. Başka bir ifadeyle, bazı olayların şu ana kadar doğru saydığımız doğa bilgimizle çelişmesi son derece olasıdır. Fakat hiçbir bir olay, doğanın doğru ve upuygun anlayışıyla veya doğanın fiili seyriyle çelişemez. O halde geleneksel olarak mucize diye tanımlanan olaylar, eğer vuku bulmuşlarsa, gerçekliğin yanlış yorumlandığı ve tabî oldukları kanunlar bilinmeyen hadiselerden ibarettir (Kartal, 2015: 73). McKinnon'un bu ifadesi doğa kanunları ile mucizeleri birbirinden tamamıyla soyutlamış gözükmektedir. Ona göre doğa kanunlarının ihlali durumunda mucizenin imkânından bahsedilemez. Bu durum yalnızca mucize hadisesinin yanlış yorumlanması şeklinde ifade edilebilir.

Doğa kanunları, evrendeki olayların nasıl cereyan ettiğini anlatan genel tasvirlerdir. Elimizdeki doğa kanunları bilgisine aykırı bazı garip olaylar zaman zaman meydana gelebilmektedir. Eğer bu tür olayların belli bir düzene göre vuku buldukları yani aynı şartlar altında tekrar ettikleri gösterilebiliyorsa doğa kanunlarına dair

bilgimizin yanlış olduğu anlaşılır. Bu durumda yapılması gereken şey, söz konusu garip olayları açıklayacak yeni formüller bulmaktır. Lakin böyle aykırı olayların tekrar ettiği gösterilemiyorsa, hem ilgili doğa kanununu hem de istisnasını aynı anda kabul etmek mümkün, hatta tek mantıklı tutumdur (Kartal, 2015: 76).

Netice itibarıyla doğa kanunları ve mucizeler arasında ilişki kurma çabası birçok kişide kendini gösterirken, buna yönelik tutumlar bilim adamları, düşünürler ve teologlar tarafından farklılık göstermektedir. Ayrıca mucizenin bilimsel bir izahını yapmak şu anki datalarla mümkün görünmediği için hala neticelenmeyen bilimsel mucize kavramını doğa yasalarıyla ilişkilendirmeye çalışmak da zorlama bir yorum olmaktan öteye gidemeyecektir.

2.3.3. Bilimsel Mucizelerin İmkânsızlığı

Bilimsel mucize konusundaki yaklaşımlardan bir diğeri de bilimin mucizeler karşısında güçsüz olduğu ve onun hakkında konuşma hürriyetinin olmadığı iddiasıdır. Bu görüşün destekçilerinden biri; C. S. Lewis (ö.1963)'tir. Ona göre, deney ve gözleme dayalı olan bilim, olağanüstü bir hadisenin imkânı hususunda karar verme hakkına sahip değildir. Bu tür olağanüstü bir hadise, bizzat tabiattaki düzeni yani âdeti bozan bir hadisedir. Tabiattaki düzenden hareketle çıkarılan genel kanunlar ve bu kanunlara dayanan bilim, hiçbir zaman bu kanunların bir istisnası olup olmayacağı konusunda sağlıklı bir kanaat ortaya koyamaz. Mucizenin bilim açısından incelenmesi ve kanıtlanabilirlik ilkesi temele alınarak ele alınması onun doğa kanunlarındaki gibi mevcut şartlar sağlandığında tekerrür edebileceği yanılgısını ortaya çıkarmaktadır. Bu durum da mucizenin var olan yapısına ters düşmekte ve yalnızca bu tekrar edilebilirlik müspet bilime mahsus olmaktadır. Böylece bilimsel mucizenin imkânının yadsınması daha makul görünmektedir. Mucizenin bilimsel olarak izahının mümkün olmadığı iddiasını savunan önde gelen fizikçi John Polkinghorne (d.1930) 'a göre mucize problemi temelde bilimsel değil, teolojik bir problemdir. Ona göre, bilim bu tür istisnai olayları açıklayacak karardan yoksundur. Dolayısıyla burada üzerinde durulması gereken en önemli soru, 'Tanrı'nın bugün farklı yarın farklı bir şekilde davranan kaprisli bir sihirbaz' olarak düşünülüp düşünülmeyeceğidir ki, bunun anlamı problemin *kutsal bir kararla* ilgili olduğudur. İnsanların inançlarına dâhil olan bu tür olağanüstü hadiselerin varlığının mümkün olup olmadığını ispat etmeye kalkışma çabası yanılgıdan

öteye gidemez (Topaloğlu, 2010: 80-89). Zira böylesi dinsel bir meselenin bilimsel açıdan ispatlanmaya çalışılması hem dinin hem de bilimin yapısına da aykırı bir durumdur.

Bununla birlikte tabiatçı filozoflar bütün olayları maddî illet ve sebeplere bağlı olarak düşünmelerinden dolayı bazı mucizelerin varlığını şüpheli görmüşlerdir. Ayrıca onlar, varlığı kabul edilen mucizelerin, maddî bir sebebe bağlı olarak meydana geldiğini ve bu sebeplerin yalnızca peygamberler tarafından bilinmesinden ötürü görünürde mucize olarak nitelendirilen hadiselerin gerçekte öyle olmadığını ileri sürerler. Dahası onlar, bu tür iddialarına gerekçe sunmak ve insanların zihinlerini bulandırmak amacıyla mucizelere uygun olmayan başka sebepler uydururlar. Örneğin, Hz. Musa'nın asasının yılana dönüşmesi mucizesinin, gerçekte olağanüstü türden bir olay olmadığını, bu hadisenin sihir ve el çabukluğu ile meydana geldiğini ifade ederler. Diğer yandan Hz. Musa'nın Kızıldeniz'i ikiye ayırması mucizesini de denizin med ve cezirinden ileri geldiğini söylerler (Karadeniz, 1999: 147). Tabiatçı filozoflar Tanrı tarafından meydana getirilen olağanüstü hadiseleri, aklileştirme çabası içine girerek onları bilimsel açıklamalarla desteklemeye çalışmışlardır. Ancak böylesi bir düşünce anlayışı, tüm mucizeler için yetersiz kalmıştır.

Öte yandan mucizenin bilimle açıklanmaya çalışılması ve onu aklileştirme çabası, bireyi pozitivizme götürmektedir. Bu durum da mucizenin inanç meselesi olmaktan çıkıp bilgi sahasına girmesi demektir. Böyle bir tutum da mucizenin özüne tamamen terstir. Mucizeyi bilimsel olarak açıklamaya çalışanlar onu, bilimsel bir objeye indirgeme çabasındadırlar. Fakat dinde (sosyal bilimlerde) bir şeyi açıklarken onu kendi bağlamı ile anlamlandırmaya çalışırız. Bunun aksi gerçekleştiğinde pozitivizme kayılması kaçınılmaz olacaktır (Efil, 2018: 11-12). *Bilimsel mucize* (!) probleminde en ciddi sıkıntılardan biri mucizeleri aklileştirme girişimidir. Bu durum hem mucizenin hem de bilimin yapısına terstir. Bu sebepten her iki alanı da bizzat kendi sahalarında incelemek gerekmektedir.

Mucizenin bilimle açıklanmaya çalışılması Jerry Gill (d.1933) 'e göre mucizeye imanın tabiat kanunlarını kabul açısından bir kaosa yol açmaktadır. O, bu problemi şöyle ortaya koymaktadır:

> Mucize düşüncesine izin verilirse, 'Bu bilim gibi bir şey olmaz. Çünkü ikincisi tabiatın birliği düşüncesine dayanır', şeklinde iddia edilmektedir. Yani, eğer tabiatın genel görünümü yarıda kesilirse, herhangi bir nedensel sonuç çıkarma ve genel kanunları bulma imkânsız hale gelecektir. Bunun ötesinde tabiat ötesi olanla tabiî olanın ayırımı, ciddî bir problem olarak ortaya çıkacaktır. Kısaca, mucize düşüncesi bilimsel anlamda bir kaosa kapı aralar ki, bunun anlamı artık mucizenin olamayacağıdır (Gill, 1985: 33).

Olağanüstü bir hadiseyi bilimle açıklamaya çalışmak için ileri sürülen bir başka problemli iddia da Hz. İsa'nın babasız doğma hadisesi ile ilgilidir. Bu iddiayı savunanlara göre öylesi bir mucizeyi anlamak için çağımız insan biyolojisini çok iyi kavramamız gerekir. Ayrıca mucizenin anlaşılması için mevcut bilimsel bilgilere ihtiyaç vardır. Kur'an'da işaret edilen mucizeler meydana geldikleri dönemde tam anlamıyla anlaşılamadıkları için bilimin ilerlemesiyle birlikte o dönemde anlaşılamayan mucizeler, bu dönemde anlaşılır hale gelmiştir (!) . Bu yüzden bu olay, o gün için insanlara bir şey ifade etmemekle birlikte şuan yeterli bir şekilde biyoloji bilimi bilindiği takdirde insanlara çok şey ifade edebilir (Nurbaki, 2017: 335).Hz. İsa'nın, babasız doğduğu dönemde bu olaya şahit olanlar biyoloji bilgisi olmayan insanlardı. Öte yandan bu tür bir hadiseyi anlayabilmek için biyoloji bilimine ihtiyaç yoktur. Sonuç itibarıyla 'Hz. İsa'nın babasız doğum mucizesini anlamak için modern biyoloji bilmek gerekir' savı da geçersiz kalarak yine zorlama bir yorum olmuştur (Efil, 2006: 187). Bu tür olağanüstü hadiselere, maddi evrende bilimsel açıklama getirme çabası onu çıkmaz yola sürüklemektedir. Ayrıca bu izahlar mucizenin aklı aşan boyutu dikkate alınmadan yapılan yorumlardır. Bununla birlikte söz konusu iddiayı savunmak, mucizenin olağanüstü olan ve akıl sınırları içinde açıklanamayan boyutuna ters düşmektedir.

Felsefeci Ronald H. Nash (ö.2006)'a göre bilim adamları, sürekli olarak daha geniş bir alanda uygulanabilirliği olan ve daha kavranabilir kanunlarla tabii düzeni çözen teoriler ve yasalar ararlar. Bilimin gelişmesinde insanların farklı seviyelerde tabiat kanunu diye algıladığı şeyler, bu düzenin tabiatını anlama çabalarımızın bir sonucudur. Belki bu dikkat çekici olaylar -ki biz onları mucize diye görüyoruz- bilim adamlarının henüz kavramadığı daha üstün bir tabiî düzenin bir parçasıdır. Buna uçağın uçması örnek olarak verilebilir. Yerçekimi yasası hakkındaki bilgimiz, bizleri modern bir jetin asla yerden kalkmayacağı kanısına götürür. Ancak uçak belirli bir hıza ulaştığında daha önceki insanların 'mucize' diye niteleyebileceği bir şey meydana gelir. İşte burada uçağın yerden ayrılarak uçması, çekim yasasının akamete uğraması anlamına gelmez. Dolayısıyla insanların nadir veya sıra dışı olduğundan mucize diye

nitelendirdiği olaylar, muhtemelen ileride yeni ve daha üstün bir düzenin bulunmasıyla daha farklı bir şekilde açıklanabileceklerdir (Topaloğlu, 2010: 82-83). Nash'ın bu izahında mucize olarak ele aldığı kavram, mucizenin bilinen anlamından farklıdır. Bu da mucizenin anlam çerçevesinin zaman içerisinde değişmesi ve kapsamının genişlemesiyle ilgili bir mevzudur.

Nash açısından mucizeyi bilimsel bir şekilde açıklamaya çalışmak, bilimsel teorileri ciddi anlamda zan altında bırakmaktır. Çünkü ona göre bilimin kendi yöntemleriyle açıklanamaz olarak gördüğü hadiseleri bilimi açıklamaya yükümlü tutmak, diğer olağanüstü, akıldışı ve metafizik meselelerde de söz sahibi olmaya zorlamaktır. Bu durum da Nichols'a göre, Tanrısal aktiviteye açık olan bir tabiî düzen fikri içeren geleneksel mucize anlayışı, modern bilim ve onun tabiat anlayışına meydan okumaktadır. Mucizeler hakkında ileri sürülen 'açıklanamaz' ve 'tekrar edemez' olma şeklindeki açıklamalar, esasında bir ölçüt olarak ileri sürülemez. Zira eğer deneysel bilimlerin tipik özelliği delile açıklık ise, böyle bir düşünce tarzını bilimsel diye nitelemek oldukça zordur. Bilimsel kanunlar eğer yalnızca tasvirî değil de normatif diye anlaşılacaksa da, bilimsel teori tarafından açıklanamayan bütün teorileri dışlamamız gerekir (Topaloğlu, 2010: 82-83). Bir dönem sebebi açıklanamayan hadiselerin insanlar tarafından mucizevi olarak görülmesi olağan bir durumdur. Bilim ve teknolojinin gelişmesiyle bu tür hadiselerin açıklanabileceği iddiası mucizenin yapısına aykırıdır. Burada hocamızın ifadesi çok genelleyici olduğundan buna katılmak kanaatimizce mümkün görünmemektedir. Zira mucizenin özelliklerinden biri olan tek sefere mahsus bir şekilde vuku bulması bu iddianın mucizenin tanımı itibarıyla yanlış olduğunu göstermektedir. Öte yandan mucizenin anlamının zaman içerisinde genişlemesiyle birlikte bu tek sefere mahsusluk özelliği kısmen göz ardı edilip, olayları mucizevi olarak açıklama girişimleri de oldukça fazladır.

Mucizenin bilimsel olarak açıklanabileceği iddiası, mucize ile bilimin birbirine karıştırılması veya indirgenmesi durumuna işaret eder. Nitekim bunun tipik bir örneğini şu alıntıda görmek mümkündür:

> Öyle bir oyun düşünün ki, orada taraflar satranç tahtası ve satranç taşları ile dama oynamakta olsun ve kendilerine, 'ne oynuyorsunuz' diye sorulduğunda: 'Satranç oynuyoruz' desinler! Satranç taşları ile dama oynayabilirsiniz, ancak 'şah' artık şah olmaktan çıkmış ve taşların önemlilik sırası tamamen değer değiştirmiştir. Dama taşları ile satranç oynayabilirsiniz, ancak o zaman şah ve fili birbiriyle karıştırmak ne kadar kolaydır (Kocabaş, 2002: 87).

Böyle bir satranç oyununda şah ve filin birbiriyle yer değiştirmesinden dolayı birbirine karıştırılması, mucizelerin bilimle açıklanabilmesi iddiasına benzemektedir. Zira orada da bilim ve mucize kendi özgül sahalarından çıkartılmış, kendi bağlamlarından soyutlanarak birbirine karıştırılmıştır. Böylesi bir çıkmaza düşmeme adına genel olarak din ve bilimin, özelde de mucize ve bilimin konu, amaç ve yöntem bakımından birbirinden farklı iki alan olduğunun hatırlatılması yararlı, hatta zorunlu gözükmektedir (Efil, 2006: 193). Her iki alanı da kendi sahasında bırakmak, onların tabiatı için en uygun olanıdır. Mucizeleri bilimsel veriler temele alarak açıklamak hem mucizenin hem de bilimin yapısına aykırı bir durumdur. Özelde Kur'an temele alınırsa, onda geçen hadiseler bilimi desteklemek zorunda olmadığı için bu husus ona eksiklik izafe etmektedir. Kabul gören bir teori zamanla değişebilir. Fakat Kur'an'da geçen bir ifade asla değişmez. Teknolojik gelişmelerle birlikte bir dönemin yasası olarak kabul edilen bilgi zaman içerisinde kendisini başka bir doğruya bırakabilir. Bu yüzden bir dinsel hadiseyi sürekli değişip dönüşen bilimsel bir kuralla açıklamak her ikisinin de var olan yapısına ciddi zararlar verir.

Netice itibarıyla mucizeleri bilimden destek alarak doğrulama çabası, bilimin otonomluğu ve yöntemi düşünüldüğünde, imkânsız görünmektedir. Teizm açısından, mucizenin Tanrı tarafından gerçekleştirilmiş bir hadise olduğu kesin olarak ortaya konulamadığı takdirde, mucize-bilim ilişkisi problemli olmaya devam edecek ve mucizeler son tahlilde bir iman meselesi olarak kalacaktır (Işık, 2006: 2).

SONUÇ

Dini düşünce dikkate alındığında ‘‘mucize’’ kavramı, insanların hayatlarında önemli bir yer teşkil etmektedir. Mucizeler akıl sınırlarını zorlayan, peygamberler aracılığıyla gerçekleşen, olağanüstü türden hadiselerdir. Tanrı’nın böylesi bir hadiseyi gerçekleştirmesinin sebebi O'nun kudretini ve mutlak gücünü insanlara göstermek istemesidir. Tanrı’nın eylemi olarak mucizeler, bazı durumlarda inanmayan kimselere ceza mahiyetinde gösterilirken bazı durumlarda da inanlara yardım mahiyetinde olabilir. Bunun sonucunda inanların imanı güçlenirken inkârcıların bir kısmı da inkârına devam edebilmektedir.

Tanrı tarafından meydana getirilen her hadise mucize olarak nitelendirilemez. Bir olayın mucize olarak sayılabilmesi için bazı özellikler taşıması gerektirmektedir. Bunlar mucizenin insanın anlama yeteneğini aşan, Tanrı’nın eylemleri olan tabiat yasalarına karşı meydana getirilen, peygamberler vasıtasıyla vuku bulan ve diğer insanları mucize gerçekleştirmekte aciz bırakan nitelikte olmalıdır. Ayrıca mucizeleri 1)Hissi mucizeler, 2) Manevî (aklî) mucizeler, 3) Haberi mucizeler, 4) Helak mucizeleri, 5) Hidayet mucizeleri, 6)Yardım mucizeleri olarak çeşitlendirenler de olmuştur.

Mucizenin tek seferlik olma özelliğinden dolayı bu tür olayları günlük yaşantımızın her yerinde görmemiz mümkün değildir. Buna karşın 'bilim', hayatımızın her yönünde bizimle birliktedir. Bilim kavramı daha çok doğada meydana gelen hadiselerin birbiriyle olan ilişkilerini araştıran, nesnel veriler kullanan, eleştirel olan ve birikimli bir şekilde ilerleyen entelektüel olan bir uğraştır.

Mucize kavramına tekrar dönülecek olursak bu tür hadiseler birçok inanç sisteminde kendine yer edinmişlerdir. Özelde Semavi Dinler dikkate alınacak olursa bunlar arasında en çok olağanüstü nitelikte hadise barındıran kutsal metin İncil’dir. Onda daha çok Hz. İsa’nın mucizelerinde bahsedilmektedir. Hz. İsa’nın babasız olarak dünyaya gelmesi, onun ölüleri diriltmesi ve su üzerinde yürümesi İncil’deki mucizelere örnek olarak gösterilebilir. Bununla birlikte yaşayan dinlerin en eskisi olma özelliği taşıyan Yahudilikte de mucize örneklerine rastlamak mümkündür. Tevrat’taki mucize hadiselerinden birkaçı; Hz. Yunus’un bir balığın içinde birkaç gün hayatını kaybetmeden yaşaması, Hz. Musa’nın asasının ejderhaya dönüşmesi, Hz. Musa’nın helak niteliğinde olan çekirge mucizesidir. İlahi dinlerin sonuncusu olan ve belki de

kutsal metninde en az mucize örneği barındıran İslamiyet'tir. Kuran'da geçen mucize örneklerinden bir kısmı; Hz. Salih'in devesi hadisesi, Hz. Musa'nın Kızıldeniz'i ikiye ayırması, Hz. İbrahim'in ateşte yanmadan yürümesidir. İlahi dinlerin kutsal metinleri dikkate alındığında hepsinde de mucizelerin bir talep doğrultusunda, şahitlerin huzurunda meydana geldiği görülmektedir.

Mucize meselesi kutsal kitapların yanı sıra bazı düşünürlerin de eserlerinde kendini göstermektedir. 12. Yüzyıl filozoflarından olan Gazali'ye göre tabiata düzen veren Allah'tır. Ona göre Allah evrene düzen verebildiği gibi oradaki düzene de müdahale edebilir. Gazali tabiatta var olan hadiselerin zorunlu bir şekilde var olmadığını, onların sadece mümkün olabileceğini ifade eder. Bu durumu da meşhur ateş-pamuk örneğiyle açıklar. Örneğe göre ateş ile pamuğun yan yana gelmesi, yanma eylemini zorunlu kılmaz. Dolayısıyla bu ifadeye göre ateş ile pamuk yandığında bazı durumlarda yanma eylemi gerçekleşmeyebilir. Ateşin pamuğa dokunduğunda yanmaması mümkünken, pamuğun ateşe dokunmadan da yanması mümkün olabilir. Gazali'ye göre bu hadise ne şekilde geçekleşirse gerçekleşsin mutlak ve tek güç olan Allah tarafından meydana gelmiştir.Mucizeye yönelik başka bir açıklama da Swinburne'den gelmiştir. Ona göre mucize olağan üstü türden, Tanrı tarafından meydana getirilen, dinî öneme haiz bir olaydır. Swinburne açısından bu özellikleri içerisinde barındıran hadiseler mucize olarak nitelendirilir. O, mucizeleri doğa yasalarının ihlali olarak gördüğü için bilim tarafından açıklanamayacağını iddia etmiştir. Swinburne'un mucize anlayışına ciddi eleştiriler yönelten ve mucizelerin imkânını yadsıyan düşünürlerden biri; Hume'dur. Ona göre dinî inanç insanın doğasında var olan bir eğiliminden öte bir şey değildir. Hume evrenin düzeninden hareketle mucizenin açıklanamayacağını ifade etmiştir. Ona göre, mucizeler, eğitimli, saygın, dürüst olan kişiler tarafından savunulamaz. Bu tür hadiseler daha çok eğitimsiz toplumlarda dikkat çeker. Bunun sebebi ise eğitimsiz kişilerin ikna edilmesinin çok daha kolay olmasıdır. Ayrıca Hume, insanların mucizelere inanmasının bir sebebini de onların merak uyandıran olağanüstü hadiselerin peşinde koşma eğiliminde oldukları şeklinde açıklar. O, mucizelerin her dinde farklı şekilde ele alındığını ve bir dinde ileri sürülen mucizenin, başka bir dini yıkma eğiliminde olduğunu ifade eder.Mucizeye dair fikirlerini öne süren bir diğer düşünür de Spinoza'dır. Ona göre mucize, insanların dünyaya bakış açılarıyla ilgilidir. Mucizenin genel olarak kabul gören tanımı onun doğa

yasalarını aşan bir hadise olmasıdır. Öte yandan Spinoza, bu izaha farklı bir bakış açısı getirerek mucizenin doğa yasalarının bizzat içinde olan, insanların anlama yetilerini aşan hadiseler olduğunu düşünmüştür. Ayrıca ona göre doğa yada evren mükemmel olduğu için Tanrı kendi doğasına aykırı bir eylem gerçekleştirmeyecektir. Bu sebeple Spinoza, mucize inancı Tanrı'nın varlığını kanıtlamak yerine, O'na dair inancımızı zedeleyeceğinden mucizenin imkânını yadsır.

Mucize meselesi yalnızca düşünürlerin değil, aynı zamanda bilim adamları ve teologların da dikkatini çekmiştir. Bu sayede mucize hadisesi, birçok farklı araştırmacı tarafından değişik şekillerde yorumlanmıştır. Bu açıklamalarla mucizenin bilimle ilişkili olup olmadığı sorusu gündeme gelmiştir. Bu ilişkiye dair yaklaşımların bir kısmı, mucizelerin bilimle desteklenebileceği yönündedir. Diğer bir yaklaşım, mucize ile bilimin birbirinden tamamen farklı alanlar olduğu ve her iki alanın da birbiri hakkında söyleyecek hiçbir sözünün olmadığı şeklindedir. Bir başka iddia da mucizelerin bir inanç meselesi olduğudur. Bu iddialarla birlikte bilimsel mucizelerin imkânı problemi sorgulanmaya başlanmıştır. Bilimsel mucizelerin imkân dâhilinde olduğunu ileri sürenler, mucizeleri aklileştirme çabası içerisine girmişlerdir. Bu çaba bireyi pozitivizme kayma tehlikesi ile karşı karşıya bırakmıştır. Bilimsel mucizenin imkânını yadsıyanlar ise bilimin amaç, konu ve yöntem bakımından mucizeden farklı olduğunu iddia etmişlerdir. Olağanüstü hadiselere bilimsel açıklama getirme çabası her iki alana da ciddi zararlar vermektedir. Bilimin otonomluğu düşünüldüğünde mucize ile bilim arasında bir ilişki kurmaya çalışma boş bir çaba olmaktan öteye gidemeyecektir.

İnsanoğlu tarih sahnesine çıktığı andan itibaren birçok inanca sahip olmuş ve hatta bu durum onda zaruri bir hâl almıştır. Nitekim zaman içerisinde inanç yapısının değişmesi, bilim ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte bazı düşünürler ve teologlar, bilgi sahası ile inanç sahasını birbirine karıştırmışlardır. Dolayısıyla dinî sahanın önemli bir konusu olan mucizenin bilimsel izahı yapılmaya çalışılmıştır. Oysaki bireylerin inançları ile olgusal dünyada edindikleri bilgi birbirinden farklıdır. Bilimsel mucizeninimkânını savunanlar, amaç ve yöntem bakımından farklı olan din ve bilim gibi iki alanı ortak paydada birleştirmeye çalışmışlardır. Bilimsel mucizenin imkânını yadsıyanlar ise her iki alanın da birbirinden farklı olduğunu hatta onların zaman zaman çatıştığını iddia etmişlerdir. Gerekçeler her ne olursa olsun neredeyse her dönem bu iki görüş de kendine taraftar bulmaktadır. Kanaatimizceen doğru olanı mucizenin inançla

ilgili bir mesele olduğu dikkatlerden kaçmayarak, din ile bilim gibi iki farklı alanı birbirine karıştırmadan ve dolayısıyla bu alanlara birbirleri hakkında konuşma yükümlülüğü vermeden düşüncelerimizi izah etmeye çalışmaktır.

KAYNAKLAR

Abay, A., ‘‘Hz. Musa ve Sihirbazlar Kıssası Bağlamında Müsabaka Ahlakı Tespit Denemesi’’, *K.S.İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XII/2014, (23), ss.29-31.

Aiblon, I., ‘‘Gazali'nin Sebeplilik Görüşü’’, (çev. Rabia Geçdoğan),*A.Ü.İ.F.D.*, 49/2008,(2), ss.393.

Akdemir, F., (2007) Alvin Plantinga ve Analitik Din Felsefesi, (1. Baskı), Elis Yayınları, Ankara.

Apaydın, H., (2017), İslam Hukuk Usulü, (1. Baskı), Bilimsel Araştırma Yayınları, Ankara.

Aristoteles, (2012), Metafizik, çev. Kaan H. Ökten ve Gurur Sev, (3. Baskı), Sosyal Yayınları, İstanbul.

Arslan, A., (2009), Felsefeye Giriş, (12. Baskı), Adres Yayınları, Ankara.

Avcı, B., ‘‘Hıristiyanlıkta ve Kur’an Tefsirlerinde Hz. İsa’nın Mucizeleri’’, *Divân İlmî Araştırmalar,*5/2000, (9), ss.258-259.

Aydın, M., (2018), Din Felsefesi, (11. Baskı), İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İzmir.

Aydın, M., (2015), Dinler Tarihine Giriş, (7. Baskı), Literatürk Academia, Konya.

Ayer, A., (1963), What is Law of Natura?, St. Martins Press, New York.

Ayık, H., ‘‘Gazali ve Nedensellik Meselesi’’, *T.Y.B. Dil, Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi*, c.I/2011, (1), ss.16.

Azimli, M., ‘‘İsra ve Miraç Olayları Üzerine Bazı Mülahazalar’’, *Bilimname*, 2009, (16), ss. 43-58.

Bakıllani, E., (1998), Olağanüstü Olayalar ve Aralarındaki Farklar, çev. Adil Bebek, (3. Baskı), Rağbet Yayınları, İstanbul.

Barbour, I., (2012), Bilim ve Din, çev. N. Mehdi ve M. Camal, (2. Baskı), İnsan Yayınları, İstanbul.

Barrow, J., (1998), Evrenin Kökeni, çev. Sinem Gül, (1. Baskı), Varlık Yayınları, İstanbul.

Basinger, D., and Basinger, R., (1986), Philosophy and Miracle, The Edwin Melen Press, New York.

Bayrakdar, M., (2012), İslam'da Bilim ve Teknoloji Tarihi, (7. Baskı), Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.

Bulut, H., (2003), Kur'an Işığında Mucize ve Peygamber, (1. Baskı), Rağbet Yayınları, İstanbul.

Bulut, H., ''Sünnî Gelenekte Mucize Kavramı ve Hz. Salih'in Deve Mucizesi'', Din *Bilimleri Araştırma Dergisi*, 4/2004, (2), 144-145.

Bulut, H., (2005), ''Mucize'', *İslam Ansiklopedisi*, 30, (1. Baskı), Türk Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.

Cevizci, A.,(2018), Felsefe Tarihi, (8. Baskı), Say Yayınları, İstanbul.

Cevizci, A., (2013), Felsefe Sözlüğü, (8. Baskı), Paradigma Yayınları, İstanbul.

Copernicus, N.,(2010),Göksel Kürelerin Dönüşleri Üzerine, çev. Saffet Babür,(1. Baskı), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Çakır, M., (2015), Mucizeler Kitabı, (1. Baskı), Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul.

Çelebi, E., ''David Hume'da Nedensellik Bağlamında Tanrı Problemi, *Felsefe Dünyası*, 2010, (52): ss.182-195.

Çetin, A., ''Kur'an'ı Kerim ve Müsbet İlimler'', *U.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1987, (2), ss.187-194.

Çevik, M., (2006), David Hume ve Din Felsefesi, (1. Baskı), Dergah Yayınları, İstanbul.

Çüçen, A., (2001), Felsefeye Giriş, (2. Baskı), Asa Kitabevi, Bursa.

Davies, B., (2011), Din Felsefesine Giriş, çev. Fatih Taştan, (1. Baskı), Paradigma Yayınları, İstanbul.

Davies, P., (1994), Tanrı ve Yeni Fizik, çev. Murat Temelli, (1. Baskı), İm Yayınları, İstanbul.

Doğrul, Ö., (1947), Yeryüzündeki Dinler Tarihi, (1. Baskı) ,İnkılap Kitabevi, İstanbul.

Dursun, T., (1994), ‘‘Kuvvet Mucize’’, *Kur'an Ansiklopedisi*, C. VIII, ed. Asaf Güven vd. , Kaynak Yayınevi, İstanbul.

Efil, Ş., ‘‘Mucizenin Bilimsel Yorumunda Meşruiyet Krizi’’, *Marife*, 2006(2),ss.179-195.

Efil, Ş., (2018), ‘‘Mucizenin Pozitivist Yorumu: ‘Bilimsel Mucize’ Anlayışının Eleştirisi’’ *İslam ve Yorum II ,* Malatya, 2-3 Mayıs 2018.

Einstein, A., (1999), Fikirler ve Tercihler, çev. Z. Elif Çakmak, (1. Baskı), Arion Yayınları, İstanbul.

Evans, S., ‘‘Tanrının Özel Fiilleri: Vahiyler ve Mucizeler’’, (çev. Ferhat Akdemir), *D.A.A.D.*, 2009, (3): ss.241.

Gazali, (2015), Filozofların Tutarsızlığı, çev. Mahmut Kaya ve Hüseyin Sarıoğlu, (7. Baskı), Klasik Yayınları, İstanbul.

Gazali, (2016), İhya-u Ulumi'd-Din, çev. Mehmed A. Müftüoğlu, (2. Baskı), Çelik Yayınevi, İstanbul.

Gazali, (2010), İtikatta Orta Yol, çe. Abdulhalık Duran, (1. Baskı), Hikmet Neşriyat Yayınları, İstanbul.

Gill, J., (1985), Faith in Dialogue: A Christian Apologetic, W. Publish Group, New York.

Gölcük, Ş. ve Toprak, S., (2004), Kelam-Tarih-Ekoller-Problemler, (8. Baskı), Tekin Kitabevi, İstanbul.

Griffel, F., ‘‘El-Gazali'nin, İbn Sînâ'nın Nedensellik Hakkındaki Görüşlerini Benimsemesi ve İslam'da Bilimin Gelişimi’’, (çev. Fehrullah Terkan),*Uluslarası İbn Sina Sempozyumu Bildiriler*, 2/2009, ss.122.

Gündüz, Ş., (2017), Din ve İnançlar Sözlüğü,(2. Baskı), Vadi Yayınları, İstanbul.

Henry, J., (2011), Bilim Devrimi ve Modern Bilimin Kökenleri, çev. Selim Değirmenci, (2. Baskı), Küre Yayınları, İstanbul.

Hume, D., (1986), İnsan Zihni Üzerine Bir Araştırma, çev. Selmin Evrim, (2. Baskı), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

Hume, D., (2017),İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Soruşturma, çev. Oruç Aruoba, (1. Baskı), Say Yayınları, İstanbul.

Hume, D., (2014), İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Soruşturma, çev. Münevver Özgen, (1. Baskı), Biblos Kitabevi Yayınları, Bursa.

Hume, D., (2018), İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Soruşturma, çev. Ferit Burak Aydar, (2. Baskı), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Işık, A., (2006), Vahiy ve Mucize, (1. Baskı), Elis Yayınları, Ankara.

Işık, A., ‘‘Din-Bilim İlişkisi Problemine Mucizeler Üzerinden Genel Bir Bakış: Vahiy Nesnesinin Mucizeliği Tartışması’’, *Kelam Araştırmaları*, 2007,(5/1): ss. 95.

İmamoğlu, T., (2007), Tanrının Doğası ve Mucizenin İmkanı/ David Hume'un Antropomorfizm ve Mucize Eleştirisi, (1. Baskı), İz yayıncılık, İstanbul.

Karaçam, İ., (1990), Sonsuz Mucize Kur'an, (1. Baskı), Çağ Yayınları, İstanbul.

Karadeniz, O., ‘‘İlim Din İlişkisi Üzerine- Metot, Saha ve Uzlaşma Açısından’’, *D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1994 (8) : ss.144-150.

Karadeniz, O., (1999), İlim ve Din Açısından Mucize, (1. Baskı), Marifet Yayınları, İstanbul.

Kartal, A., ‘‘Mucizelere İnanmanın Rasyonelliği Üzerine’’, *H.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2015 (33), ss.76.

Kartal, A., (2004), *Günümüz Din Felsefesinde Mucize Problemi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimler Anabilim Dalı, İzmir (Türkiye).

Kılıç, R. Ve M.S. Reçber, (2016), Din Felsefesi, (2. Baskı), Grafiker Yayınları, Ankara.

Kocabaş, Ş.,(2002), İfadelerin Gramatik Ayrımı, (2. Baskı), Küre Yayınları, İstanbul.

Kollektif, (2015), Din Dilinde Mucize, (1. Baskı), Kur'an Araştırmaları Merkezi, İstanbul.

Korlaelçi, M., ''Panteizm Vahdet-i Vücud mudur? '', *Felsefe Dünyası*, 1992, (3), ss. 43-50.

Küyel, M., (1956), Üç Tehafüt Bakımında Felsefe Din Münasebetleri, (1. Baskı), Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara.

Losee, J., (2012), Bilim Felsefesine Tarihsel Bir Giriş, çev. Elif Derviş, (2. Baskı), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.

Macit, M., ''İmkân Metafiziği Üzerine- Gazali'nin Felsefî Determinizmi Eleştirisi'', *Divan*, 1997, (1), ss.126.

Muhammed, M., (2004), Altıparmak Peygamberler Tarihi, sad. Arif Erkan (1. baskı), Huzur yayınları, İstanbul.

Namlı, H., (2013), Büyük Mütefekkir Gazali, (1. Baskı), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.

Nurbaki, H., (2017), Kur'an-ı Kerim'den Ayetler ve İlmi Gerçekler, (14. Baskı), Türk Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.

Okşar, Y., ''Gazâlî'nin Nedensellik ve Âdetullah Düşüncesi'', Ç.Ü.İ.F.D., 16/2016, (1): ss. 288-289.

Özbek, D., (2002), Saduddin Teftazani ve Nübüvvet Görüşü, (2. Baskı), Sebat yayınevi, Konya.

Özdemir, H., (1985), Müsbet İlimlerde Kur'an Mucizesi, (1. Baskı), Gonca Yayınevi, İstanbul.

Özemre, A., (1999), Kur'an-ı Kerim ve Tabiat İlimleri Tenkidi Bir Yaklaşım, (1. Baskı), Furkan Yayınları, İstanbul.

Pay, M., ''İslam Düşüncesinde Bazı Mucize Telakkileri'', *D.A.D*, 2015, (47), ss.146-171.

Polater, K., ‘‘Kur’ân ve Kitâb-ı Mukaddes’e Göre Yûnus Kıssası’’, *D.A.A.D.*, 2007, (2), ss.153-155.

Popper, K., (2018), Bilimsel Araştırmanın Mantığı, çev. İlknur Ata ve İbrahim Turan, (8. Baskı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Russell, B., (2018), Din ile Bilim, çev. Akşit Öztürk, (5. Baskı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Salt, A. Ve C., Çobanlı, (2001), Dharma Ansiklopedisi, (1. Baskı), Dharma Yayınları, İstanbul.

Sarıkçıoğlu, E., (2002), Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi, (2. Baskı), Fakülte Kitabevi, Isparta.

Sayılı, A., (1999), Bilim Tarihi, (2. Baskı), Gündoğan Yayınları, İstanbul.

Schimmel, A., (2016), Dinler Tarihine Giriş, (1. Baskı), der. Recep Kibar, Külliyat Yayınları, İstanbul.

Spinoza, B., (2017), Ethica, çev. Çiğdem Dürüşken, (5. Baskı), Alfa Yayınları, İstanbul.

Spinoza, B., (2016), Etika, çev. Hilmi Ziya Ülken, (6. Baskı), dost Kitabevi, Ankara.

Spinoza, B., (2008), Teolojik ve Politik İnceleme, çev. C.B. Akal ve R. Ergin, (3. Baskı), Dost Kitabevi, Ankara.

Spinoza, B., (2006), İlahiyat ve Peygamberlik Hakkında, çev. Veysel Atayman, (3. Baskı), Salyangoz Yayınevi, İstanbul.

Störig, H., (2013), Dünya Felsefe Tarihi, çev. Nilüfer Epçeli, (2. Baskı), Say Yayınları, İstanbul.

Swinburne, R. (2009), Mucize Kavramı, çev. Aydın Işık, (1. Baskı), İz yayıncılık, İstanbul.

Swinburne, R., (2001), Tanrı Var mı?, çev. Muhsin Akbaş, (1. Baskı), Arasta Yayınları, İstanbul.

Swinburne, (2015), ‘‘Doğa Yasalarının Çiğnenmesinin Anlamı’’, *Din Felsefesine Dair Okumalar II*, (3. Baskı), der. Recep Alpyağıl, İz Yayıncılık, İstanbul.

Şatibi, E., (2016), *el-Muvafakat*, IV, (4. Baskı), çev. Mehmet Erdoğan, İz Yayıncılık, İstanbul.

Şen, Z., (2016), Bilim ve Türkiye, (1. Baskı), Tübitak Popüler Bilim Yayınları, Ankara.

Şener, H., (2014), John Locke ve David Hume Din Felsefesi Üzerine Karşılaştırılmalı Bir İnceleme, (1. Baskı), Ötüken Yayınları, İstanbul.

Taftazani, Ş., (2013), Kelam İlmi ve İslam Akaidi, çev. Süleyman Uludağ, (6. Baskı), Dergah Yayınları İstanbul.

Taslaman, C., (2011), Modern Bilim, Felsefe ve Tanrı, (3. Baskı), İstanbul Yayınevi, İstanbul.

Taslaman, C., ‘‘Tanrı-Evren İlişkisi ve Mucize Sorunu Açısından Determinizm, İndeterminizm ve Kuantum Teorisi’’, *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2006, (2), ss.185-186.

Taslaman, C., (2017), Kuantum Teorisi Felsefe ve Tanrı, (22. Baskı), İstanbul Yayınevi, İstanbul.

Tillich, P., ‘‘Vahiy ve Mucize’’, çev. Mustafa Akçay, 2003, (8), ss. 99-102.

Timuçin, A., (2008), Düşünce Tarihi, (1. Baskı), Bulut Yayınları, İstanbul.

Topaloğlu, F. (2010), *Felsefi ve Teolojik Açıdan Mucize* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erciyes Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı/ Din Felsefesi, Kayseri (Türkiye).

Topdemir, H. Ve Unat, Y. (2011), Bilim Tarihi, (3. Baskı), Pegem Akademi, Ankara.

Tunalı, İ., (2009), Felsefeye Giriş, (1. Baskı), Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.

Tümer, G., vd., (1997), Dinler Tarihi, (4. Baskı), Berikan Yayınevi, Ankara.

Yaran, C., (2017), Din Felsefesine Giriş, (2. Baskı), Dem Yayınları, İstanbul.

Yaran, C., ‘‘Bilim-Din İlişkisinde Temel Felsefi Yaklaşımlar: Çatışma ve Ayrışma’’, *Felsefe Dünyası,* 1996, (21): ss.38 .

Yıldırım, C., (tsz.), Bilim Felsefesi, (12. Baskı), Remzi Kitabevi, İstanbul.

Yüksel, E., ‘‘Evrenbilimine İlişkin Bazı Kur’an Öğretileri’’, *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2000, (2), ss. 7-13.

Zehre, M., (1978), Hıristiyanlık Üzerine Konferanslar, çev. Akif Nuri, (1. Baskı), Fikir Yayınları, İstanbul.

Zelyüt, S., (2003), Dört Adalı, (1. Baskı), Paradigma Yayınları, İstanbul.

Zelyüt, S., (2003), Spinoza, (1. Baskı),Paradigma Yayınları, İstanbul.

Warburton, N., (2017), Felsefeye Giriş, çev. Kerem Cankoçak, (6. Baskı), Alfa Yayınları, İstanbul.

Whitfield, P., (2012), Batı Biliminde Dönüm Noktaları, çev. Serdar Uslu, (2. Baskı), Küre Yayınları, İstanbul.